

วินัยบัญญัติ

วินัย คู่กับ ธรรม ปกติเรียกกันว่า ธรรมวินัย ถ้าแยกคำว่า ธรรม คือคำสั่งสอน วินัย คือข้อบังคับ ดังนั้น วินัยบัญญัติ ก็คือ ข้อบังคับที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เพื่อเป็นหลักให้พระภิกษุปฏิบัติให้เป็นบรรทัดฐาน แนวเดียวกัน ใครทำผิดก็จะต้องถูกลงโทษเช่นเดียวกับกฎหมายของบ้านเมือง

อนุศาสน์ 8 อย่าง นิสสัย 4 อภินิหารกิจ 4

1. **นิสสัย** คือ บังคับเครื่องอาศัยของบรรพชิต มี 4 อย่างคือ

1. เที่ยวบิณฑบาต
2. นุ่งห่มผ้าบังสกุล
3. อยู่โคนไม้
4. ฉ้นยาดองด้วยน้ำมูตรเน่า

2. **อภินิหารกิจ** คือ สิ่งที่ไม่ควรทำ มี 4 อย่าง คือ

1. เสพเมถุน
2. ลักขของเขา
3. ชำสัสตร์
4. พุดอวดคุณวิเศษที่ไม่มีในตน

กิจ 4 อย่างนี้ บรรพชิตทำไม่ได้ ๕

สิกขาของภิกษุมิ 3 อย่าง

คือ **ศีล สมาธิ ปัญญา** ความสำรวมกายวาจาให้เรียบร้อย ชื่อว่า **ศีล** ความรักษาใจมั่น ชื่อว่า **สมาธิ** ความรอบรู้ในกองสังขาร ชื่อว่า **ปัญญา**

อาบัติ

อาบัติ คือ โทษที่เกิดเพราะความละเมิดพุทธบัญญัติ

1. **อาบัติ โดยชื่อมี 7 อย่าง** คือ

- (1) ปาราชิก เป็นโทษอย่างหนัก
- (2) สังฆาทิเสส เป็นโทษอย่างกลางและ
- (3) ฤทธลักจัย
- (4) ปาจิตตีย์

(5) ปาฏิเทสนีเยะ

(6) ทุกกฎ และ

(7) ทุพภาสิต

ทั้ง 5 อย่างหลังนี้ เป็นโทษอย่างเบาลดหย่อนกันลงมาตามลำดับ

2. อาบัติมีโทษ 3 สถาน คือ

(1) โทษอย่างหนัก คือ ปาราชิก ภิกษุต้องแล้วขาดจากความเป็นภิกษุ

(2) โทษอย่างกลาง คือ สังฆาทิเสส ยังผู้ต้องเข้าแล้วต้องอยู่กรรม จึงจะพ้นได้

(3) อาบัติอีก 5 อย่างนั้น ภิกษุต้องเข้าแล้ว ต้องแสดงต่อหน้าสงฆ์ หรือคณะ หรือภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง จึงพ้นได้ ฯ

3. อาการที่ภิกษุจะต้องอาบัติ มี 6 อย่าง คือ

(1) ต้องด้วยไม่ละอาย

(2) ต้องด้วยไม่รู้ว่สิ่งนี้เป็นอาบัติ

(3) ต้องด้วยสงสัยแล้วขึ้นทำลง

(4) ต้องด้วยสำคัญว่า ควรในของที่ไม่ควร

(5) ต้องด้วยสำคัญว่า ไม่ควรในของที่ควร

(6) ต้องด้วยลืมสติ

4. ข้อที่พระพุทธเจ้าห้าม ซึ่งยกขึ้นเป็นสิกขาบท มีทั้งมาในพระปาติโมกข์ 1 ไม่ได้มาในพระปาติโมกข์ 1

4.1 สิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์ คือ ปาราชิก 4 สังฆาทิเสส 13 อนियต 2 นิสัคคีย์ ปาจิตตีย์ 30 ปาจิตตีย์ 92 ปาฏิเทสนีเยะ 4 เสนิยะ 75 รวมเป็น 220 นับทั้งอธิกรณสมณะด้วยเป็น 227

ปาราชิก 4

ภิกษุต้องปาราชิกย่อมาจากความเป็นภิกษุเพศ เมื่อ

1. เสพเมถุน

2. ถือเอาของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ได้ราคา 5 มาสก (เท่ากับเงินไทย 1 บาทขึ้นไป)

3. แกล้งฆ่ามนุษย์ให้ตาย

4. อวดอุตตริมนุสสรธรรม (คือธรรมอันยิ่งของมนุษย์) ที่ไม่มีในตน

ข้อพึงสังเกต มีภิกษุจำนวนมากต้องอาบัติปาราชิกโดยไม่รู้ตัว หรือเพราะลืมตัว หรือไม่สงสัยแล้ว ขึ้นทำ ดังอาการ 6 อย่างดังกล่าว ข้อที่ชาวโลกเพ่งเล็งมากคือ เสพเมถุนกับสตรีเพศและอนุสัมบัน (ได้แก่ ศฤหีสต์และสามเณร) บางข้อภิกษุต้องรู้เฉพาะตน ชาวโลกไม่รู้ เช่นอาบัติข้อ 2 ถ้าข้อ 3 ภิกษุทำชาวโลกรู้ แน่ ๆ ส่วนข้อ 4 ภิกษุบางรูปก็แสดงเอง บางรูปก็ให้ศิษย์ร้องปาวโฆษณาให้ เพื่อหวังผลประโยชน์ เช่น แสดงว่าตนบรรลุโสดาบันหรือฌานชั้นสูงทั้ง ๆ ที่ไม่มีเลย แต่บางรายชาวโลกหลงมกมายเชื่อถือ จึงพอมืออยู่ในปัจจุบันนี้

สังฆาทิเสส 13

ภิกษุต้องสังฆาทิเสส เมื่อ

1. แกล้งทำน้ำอสุจิคเลื้อน
2. มีความกำหนดอยู่ จับต้องกายหญิง
3. มีความกำหนดอยู่ พุดเกี้ยวหญิง
4. มีความกำหนดอยู่ พุดล่อให้หญิงบำเรอตนด้วยกาม
5. ชักส่อให้ชาย หญิงเป็นผัวเมียกัน
6. สร้างกุฎที่ต้องก่อและโบกด้วยปูนหรือดินซึ่งไม่มีใครเป็นเจ้าของจำเพาะเป็นที่อยู่ของตน ต้องทำให้ได้ประมาณ โดยยาวเพียง 12 คืบ พระสุคตโดยกว้างเพียง 7 คืบ วดในร่มไม้ และต้องให้สงฆ์แสดงที่ให้ก่อน ถ้าไม่ให้สงฆ์แสดงที่ให้ก็ดี ทำให้เกินประมาณก็ดี
7. ถ้าที่อยู่ซึ่งจะสร้างขึ้นนั้น มีทายกเป็นเจ้าของ ทำให้เป็นประมาณนั้นได้ แต่ต้องให้สงฆ์แสดงที่ให้ก่อน ถ้าไม่ให้สงฆ์แสดงที่ให้ก่อน
8. โกรธเคือง แกล้งใจทักภิกษุอื่นด้วยอาบัติปาราชิกไม่มีมูล
9. โกรธเคือง แกล้งหาเลศใจทักภิกษุอื่นด้วยอาบัติปาราชิก
10. พากเพียรเพื่อจะทำลายสงฆ์ให้แตกกัน ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละ
11. ประพฤติตามภิกษุผู้ทำลายสงฆ์นั้น ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละ
12. ว่ายาก สอนยาก ภิกษุห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละ
13. ประทุษร้ายตระกูล คือประจบศฤหีสต์ สงฆ์ไล่เสียจากวัด กลับว่าติเตียนสงฆ์ ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละ

ข้อสังเกต : **สังฆาทิเสส** แปลว่า หมวดอาบัติอันจำปรารภนาสงฆ์ในกรรมเบื้องต้นและกรณีที่เหลือ คือ วิธีที่จะออกพ้นจากอาบัตินี้ ต้องอาศัยสงฆ์ ตั้งแต่ต้นไปจนตลอด กล่าวคือ เริ่มต้นจะอยู่ปริวาสก็ต้องขอปริวาสจากสงฆ์ ต่อจากนั้นจะประพฤติมานต์ก็ต้องอาศัยสงฆ์เป็นผู้ให้ ถ้ามีมูลาภปฏิบัติสสนา (คือภิกษุผู้กำลังอยู่ปริวาส หรือประพฤติมานต์อยู่) ต้องอาบัติสังฆาทิเสสข้อเดียว หรือข้ออื่นเข้าอีก ก่อนที่สงฆ์จะอัพภาน ต้องตั้งต้นอยู่ปริวาส หรือประพฤติมานต์ใหม่) ก็ต้องสำเร็จด้วยสงฆ์อีก และทำที่สุดก็ต้องขออัพพานจากสงฆ์

ดังนั้น ภิกษุเขียนจดหมายหรือพูดโทรศัพท์กับหญิง ถ้าพูดขณะมีกำหนดและพูดจาทะโลมหญิง ทำนองขู่สาว ควรจัดเข้าในข้อ 3 ของหมวดอาบัตินี้ ๕

อนัตย 2

ภิกษุต้องอนัตย เมื่อ

1. นั่งในที่ลับตากับหญิงสองต่อสอง ถ้ามีคนสมควรเชื่อถือได้มาพูดขึ้นด้วยธรรม 3 อย่าง คือ ปาราชิก หรือสังฆาทิเสส หรือปาจิตติย อย่างไม่อย่างหนึ่ง ภิกษุรับอย่างใด ให้รับอย่างนั้น หรือเขาว่าจำเพาะธรรมอย่างใด ให้ปรับอย่างนั้น
2. นั่งในที่ลับตาหญิงสองต่อสอง ถ้ามีคนสมควรเชื่อถือได้มาพูดด้วยธรรม 2 อย่าง คือ สังฆาทิเสส หรือปาจิตติย อย่างไม่อย่างหนึ่งภิกษุรับอย่างใดให้รับอย่างนั้น หรือเขาว่าจำเพาะธรรมอย่างใด ให้ปรับอย่างนั้น ๕

นิสัคคียปาจิตติย 30

แบ่งเป็น 3 วรรค มีวรรคละ 10 สิกขาบท

จิวรรคที่ 1

ภิกษุต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตติย เมื่อ

1. ทรงอดิเรกจิวรได้เพียง 10 วันเป็นอย่างยิ่ง ถ้าล่วง 10 วันไป
2. อยู่ปราศจากไตรจิวรแม้คืนเดียว เว้นไว้แต่ได้สมมติ
3. ถ้าผ้าเกิดขึ้นแก่ภิกษุ ๆ ประสงค์จะทำจิวรแต่ยังไม่พอ ถ้ามีที่หวังว่าจะได้มาอีก ฟังเก็บผ้านั้นไว้ได้เพียงเดือนหนึ่งเป็นอย่างยิ่ง ถ้าเก็บไว้ให้เกินเดือนหนึ่งไป แม้ถึงยังมีที่หวังว่าจะได้อยู่
4. ใช้นางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ ให้ซักก็ตี ให้ข้อมก็ตี ให้ทุบก็ตี ซึ่งจิวรเก่า
5. รับจิวรแต่มีนางภิกษุณีที่มีใช่ญาติ เว้นไว้แต่แลกเปลี่ยนกัน

6. ขอจิวรต่อคฤหัสถ์ผู้ไม่ใช่ญาติ ไม่ใช่ปวารณาได้มา เว้นไว้แต่ที่จะขอจิวรได้ คือเวลาภิกษุมีจิวรอันโจรลักไป หรือมีจิวรอันฉิบหายเสีย
7. ในสมัยนั้น จะขอเขาได้ก็เพียง ผ่าถุงผ้าห่มเท่านั้น ถ้าขอให้เกินกว่านั้นได้มา
8. ถ้าคฤหัสถ์ที่ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณา เขาพูดว่า เขาจะถวายจิวรแก่ภิกษุชื่อนี้ ภิกษุนั้นทราบความแล้ว เข้าไปพูดให้เขาถวายจิวรอย่างนั้นอย่างนี้ที่มีราคาแพงกว่า ดีกว่าที่เขากำหนดไว้เดิมได้มา
9. ถ้าคฤหัสถ์ผู้จะถวายจิวรแก่ภิกษุ มีหลายคน แต่เขาไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณา ไปพูดให้เขารวมทุนเข้าเป็นอันเดียวกัน ให้ชื่อจิวรที่แพงกว่าดีกว่าที่เขากำหนดไว้เดิม ได้มา
10. ถ้าใคร ๆ นำทรัพย์มาเพื่อค่าจิวรแล้ว ถาม...ว่า ใครเป็นไวยาวัจกรของเธอ ถ้าภิกษุต้องการจิวรก็พึงแสดงคนวัดหรืออุบาสกว่า ผู้นี้เป็นไวยาวัจกร ของภิกษุทั้งหลาย ครั้นเขามองหมายไวยาวัจกรนั้นแล้ว ภิกษุนั้นพึงเข้าไปหาเขาแล้วทวงว่า เราต้องจิวรดังนี้ได้ 3 ครั้ง ถ้าไม่ได้จิวรไปยื่นแต่พอเขาเห็นได้ 6 ครั้ง ถ้าไม่ได้ขึ้นไปทวงให้เกิน 3 ครั้ง ยื่นเกิน 6 ครั้ง ได้มา ถ้าไปทวงและยื่นครบกำหนดแล้วไม่ได้จิวร จำเป็นต้องไปบอกเจ้าของเดิมว่า ของนั้นไม่สำเร็จประโยชน์แก่ตน ให้เขาเรียกเอาของเขาคืนมาเสีย

โกสิยวรรคที่ 2

1. หล่อสันถัตด้วยขนเจียมเจือด้วยไหม
2. หล่อสันถัตด้วยขนเจียมดำล้วน
3. จะหล่อสันถัตใหม่ พึงใช้ขนเจียมดำ 2 ส่วน ขนเจียมขาวส่วนหนึ่ง ขนเจียมแดงส่วนหนึ่ง ถ้าใช้ขนเจียมดำให้เกิน 2 ส่วนขึ้นไป
4. หล่อสันถัตใหม่แล้วพึงใช้ได้ 6 ปี ถ้ายังไม่ถึง 6 ปี หล่อใหม่ เว้นไว้แต่ได้สมมติ
5. จะหล่อสันถัต พึงตัดเอาสันถัตเก่าคืบหนึ่งโดยรอบมาปลงในสันถัตที่หล่อใหม่ เพื่อจะทำให้เสียสี ถ้าไม่ทำดั่งนั้น
6. เมื่อเดินทางไกล ถ้ามีใครถวายขนเจียม ต้องการก็รับได้ ถ้าไม่มีใครนำมา นำมาเองได้เพียง 3 โยชน์ ถ้าให้เกิน 3 โยชน์ไป
7. ใช้นางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ ให้ชกก็ดี ให้ย้อมก็ดี ให้สางก็ดี ซึ่งขนเจียม
8. รับเองก็ดี ใช้ให้ผู้อื่นรับก็ดี ซึ่งทองและเงิน หรือยินดีทองและเงินที่เขาเก็บไว้เพื่อตน
9. ทำการซื้อขายด้วยรูปียะ คือของเขาที่เขาใช้เป็นทองและเงิน
10. แลกเปลี่ยนสิ่งของกับคฤหัสถ์

ปัตตวรรคที่ 3

1. บาตรนอกจากบาตรอธิษฐาน เรียก อติเรกบาตร อติเรกบาตรนั้นภิกษุเก็บไว้ได้เพียง 10 วันเป็นอย่างยิ่ง ถ้าให้ล่วงเกิน 10 วัน
2. มีบาตรรั่วยังไม่เกิน 10 นิ้ว ขอบาตรใหม่แต่คฤหัสถ์ที่มีโชฎฐาติ มิใช่ปวารณาได้มา
3. รับประเคนเภสัชทั้ง 5 คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย แล้วเก็บไว้ฉันได้เพียง 7 วันเป็นอย่างยิ่ง ถ้าให้ล่วง 7 วันไป
4. ฤดูร้อนยังเหลืออยู่อีกเดือนหนึ่ง คือ ตั้งแต่แรมค่ำหนึ่ง เดือน 7 จึงแสวงหาผ้าอาบน้ำฝนได้ เมื่อฤดูร้อนเหลืออีกกึ่งเดือน คือตั้งแต่ขึ้นค่ำหนึ่งเดือน 8 จึงทำนุ่งได้ ถ้าแสวงหาหรือทำนุ่งให้ต่ำกว่ากำหนดนั้นเข้ามา
5. ให้จีวรแก่ภิกษุอื่นแล้ว โกรรชิงเอาคืนมาเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นชิงเอามา
6. ขอถ่ายแต่คฤหัสถ์ที่ไม่โชฎฐาติ มิใช่ปวารณาเอามาให้ช่างหูกทอเป็นจีวร
7. ถ้าคฤหัสถ์ที่ไม่โชฎฐาติ มิใช่ปวารณา สั่งให้ช่างหูกทอจีวรเพื่อจะถวายแก่ภิกษุ ถ้าไปกำหนดให้เขาทำให้ดีขึ้น ด้วยจะให้รางวัลแก่เขา
8. ถ้าอีก 10 วันจะถึงวันปวารณา คือตั้งแต่ขึ้น 6 ค่ำ เดือน 11 ถ้าทายกริบถวายผ้าจำนำพรรษา ก็รับเก็บไว้ได้ แต่ถ้าเก็บไว้เกินกาลจีวรไป กาลจีวรนั้นดังนี้ ถ้าจำพรรษาแล้วไม่ได้กรานกฐินนับแต่วันปวารณาไปเดือนหนึ่ง คือตั้งแต่แรมค่ำหนึ่ง เดือน 11 ถึงกลางเดือน 12 ถ้าได้กรานกฐินนับแต่วันปวารณาไป 5 เดือน คือ ตั้งแต่แรมค่ำหนึ่ง เดือน 11 ถึงกลางเดือน 4
9. จำพรรษาในเสนาสนะป่าซึ่งเป็นที่เบียดวอกพรรษาแล้ว อยากจะเก็บไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่งไว้ในบ้าน เมื่อมีเหตุก็เก็บไว้ได้เพียง 6 คืบเป็นอย่างยิ่ง ถ้าเก็บได้เป็น 6 คืบไป เว้นไว้แต่ได้สมมติ
10. รู้อยู่ น้อมลามกที่เขาจะถวายสงฆ์มาเพื่อตน

ปาจิตติย 92 สิกขาบท

มูสาวาทวรรคที่ 1 มี 10 สิกขาบท

ภิกษุต้องปาจิตติย เมื่อ

1. พุดปด
2. ด่าภิกษุ
3. ส่อเสียดภิกษุ
4. สอนธรรมแก่นุปลัมบัน ถ้าว่าพร้อมกัน
5. นอนในที่มุ้งที่บังอันเดียวกันกับอนุปลัมบันเกิน 3 วันขึ้นไป

6. นอนในที่มุ้งที่บังอันเดียวกันกับผู้หญิงแม่ในคืนแรก
7. แสดงธรรมแก่ผู้หญิงเกินกว่า 6 คำขึ้นไป เว้นไว้แต่มีบุรุษผู้รู้เพียงสาวอยู่ด้วย
8. บอกอุตตรนิมุตตธรรมที่มีจริงแก่นุปสัมบัน
9. บอกอาบัติชั่วหยาบของภิกษุอื่นแก่นุปสัมบัน เว้นไว้แต่ได้สมมติ
10. ขุดเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นขุด ซึ่งแผ่นดิน

กุตคามวรรคที่ 2 มี 10 สิกขาบท

1. พรากของเขียวที่เกิดอยู่กับที่ให้หลุดจากที่
2. ประพฤติอนาจาร สงฆ์เรียกตัวมาถามแก่งพูดกลบเกลื่อนก็ดี นิ่งเสียไม่พูดก็ดี ถ้าสงฆ์สวดประกาศข้อความนั้นจบ
3. ตีเตียนภิกษุอื่นที่สงฆ์สมมติให้เป็นผู้ทำการสงฆ์ ถ้าเขาทำโดยชอบตีเตียนเปล่า ๆ
4. เอาเตียง ตั่ง ฟูก เก้าอี้ ของสงฆ์ไปตั้งใจที่แจ้งแล้ว เมื่อหลีกไปจากที่นั้นไม่เก็บเองก็ดี ไม่ใช่ให้ผู้อื่นเก็บ หรือไม่มอบหมายแก่ผู้อื่น
5. เอาที่นอนของสงฆ์ปูนอนในกุฏิสงฆ์แล้ว เมื่อหลีกไปจากที่นั้นไม่เก็บเอง หรือไม่ใช่ให้ผู้อื่นเก็บ หรือไม่มอบหมายแก่ผู้อื่น
6. รู้อยู่ว่า กุณินี้ผู้มาก่อน แก่งไปนอนเบียดด้วยหวังจะให้ผู้อยู่ก่อนคับแคบใจเข้า ก็จะหลีกไป
7. โกรธเคืองภิกษุอื่น จุดคร่าไล่ออกจากกุฏิสงฆ์
8. นั่งทับ นอนทับบนเตียงหรือบนตั่งก็ดี อันมิทำไม่ได้จริงให้แน่น ซึ่งเขาวางไว้บนร่างร้านที่เขาเก็บของในกุฏิ
9. จะเอาดินหรือปูนโบกหลังคากุฏิ ฟังโบกได้แต่เพียง 3 ชั้น ถ้าโบกเกินกว่านั้น
10. รู้อยู่ว่า น้ำมีตัวสัตว์ เอารดหญ้าหรือดิน

โอวาทวรรคที่ 3 มี 10 สิกขาบท

1. สงฆ์ไม่ได้สมมติ สั่งสอนนางภิกษุณี
2. แม้สงฆ์สมมติแล้ว ตั้งแต่อาทิตย์ตกไปแล้วสอนนางภิกษุณี
3. เข้าไปสอนนางภิกษุณีถึงในที่อยู่ เว้นไว้แต่นางภิกษุณีเจ็บ
4. ตีเตียนภิกษุอื่นว่า สอนนางภิกษุณีเพราะเห็นแก่ลาภ
5. ให้จีวรแก่นางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ เว้นไว้แต่แลกเปลี่ยนกัน
6. เย็บจีวรแก่นางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ หรือใช้ผู้อื่นเย็บ

7. ชนวนนางภิกษุณีเดินทางด้วยกัน แม้อันละยะบ้านหนึ่ง เว้นไว้แต่ทางเปลี่ยว
8. ชนวนนางภิกษุณีลงเรือลำเดียวกัน ขึ้นน้ำหรือลงน้ำ เว้นไว้แต่ข้ามฟาก
9. ฉันทของเคี้ยวของฉัน ที่นางภิกษุณีบังคับให้คฤหัสถ์เขาถวาย เว้นไว้แต่คฤหัสถ์เขาเริ่มไว้ก่อน
10. นั่ง นอนในที่ลับสองต่อสองกับนางภิกษุณี

โกชนวรรคที่ 4 มี 10 สิกขาบท

1. อาหารในโรงทานที่ทั่วไปไม่นิยมบุคคลภิกษุไม่เจิบใช้ฉันได้แต่เฉพาะวันเดียวแล้วต้องหยุดเสียในระหว่าง ต่อไปจึงฉันได้อีก ถ้าฉันติด ๆ กันตั้งแต่สองวันขึ้นไป
2. ถ้าทายกเขามานิมนต์ ออกชื่อโกชนะทั้ง 5 อย่าง คือข้าวสุก ขนمسด ขนมห้าง ปลา เนื้อ อย่างเป็นอย่างหนึ่ง ถ้าไปรับของนั้นมาหรือฉันของนั้นพร้อมกันตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป เว้นไว้แต่สมัย คือเป็นใช้อย่าง 1 หน้าจิวรกาลอย่าง 1 เวลาทำจิวรอย่าง 1 เดินทางไกลอย่าง 1 ไปทางเรืออย่าง 1 อยู่มาด้วยกันบิดนทบาทไม่พอฉันอย่าง 1 โกชนะเป็นของสมณะอย่าง 1
3. รับนิมนต์แห่งหนึ่ง ด้วยโกชนะทั้ง 5 อย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ไม่ไปฉันในที่นิมนต์นั้น ไปฉันเสียที่อื่น เว้นไว้แต่ยกส่วนที่รับนิมนต์ไว้ก่อนนั้นให้แก่ภิกษุอื่นเสีย หรือหน้าจิวรกาลและเวลาทำจิวร
4. เข้าไปบิดนทบาทในหมู่บ้าน ทายกเขาเอาขนมมาถวายเป็นอันมาก จะรับได้เป็นอย่างมากเพียง 3 บาตรเท่านั้น ถ้ารับให้เกินกว่านั้น ของที่รับมามากเช่นนั้น ต้องแบ่งให้ภิกษุอื่น
5. ฉันค้างอยู่ มีผู้เอาโกชนะทั้ง 5 อย่างใดอย่างหนึ่งเข้ามาประเคน ห้ามเสียแล้วลุกจากที่นั่งนั้นแล้ว ฉันทของเคี้ยวของฉัน ซึ่งไม่เป็นเดนภิกษุใช้ หรือไม่ได้ทำวินัยกรรม
6. รู้อยู่ว่าภิกษุอื่นห้ามข้าวแล้ว (ตามสิกขาบทหลัง) คิดจะยกโทษเธอแกล้งเอาของเคี้ยวของฉันที่ไม่เป็นเดนภิกษุใช้ไปล่อให้เธอฉัน ถ้าเธอฉันแล้ว
7. ฉันทของเคี้ยวของฉันที่เป็นอาหารในเวลาวิกาล คือ ตั้งแต่เที่ยงแล้วจนถึงวันใหม่
8. ฉันทของเคี้ยวของฉันที่เป็นอาหาร ซึ่งรับประเคนไว้ค้างคืน
9. ของโกชนะอันประณีต คือ ข้าวสุกกระคนด้วยเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ปลา เนื้อ ขนمسด นมส้ม ต่อคฤหัสถ์ที่ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณาเอามาฉัน
10. กลืนกินอาหารที่ไม่ใช่ผู้ให้ คือ ยังมีได้รับประเคนให้ลวงทวารปากเข้าไป เว้นไว้แต่น้ำและไม้สีฟัน

อเจลกวรรคที่ 5 มี 10 สิกขาบท

1. ให้ของเคี้ยวของฉันแก่นักบวชนอกศาสนาด้วยมือตน
2. ชวนภิกษุอื่นไปเที่ยวบิดนทบาทด้วยกัน หวังจะประพุดือนาจาร ไต่เชือกกลับมาเสีย

3. สำเร็จการนั่งแทรมแซงในสกุลที่กำลังบริโภคอาหารอยู่
4. นั่งอยู่ในห้องกับผู้หญิง ไม่มีผู้ชายอยู่เห็นเพื่อน
5. นั่งในที่แจ้งกับผู้หญิงอื่นสองต่อสอง
6. รับนิมนต์ด้วยโภชนะทั้ง 5 แล้ว จะไปในที่อื่นจากที่นิมนต์นั้น ในเวลาก่อนฉันก็ดี ฉันกลับมาแล้วก็ดี ต้องลาภิกษุที่มีอยู่ในวัดก่อนจึงจะไปได้ ถ้าไม่ลาก่อนเที่ยวไป เว้นไว้แต่สมัยคือจีวรกาล และเวลาทำจีวร
7. ถ้าเขาปวารณาด้วยปัจจัย 4 เพียง 4 เดือน ฟังขอเขาได้เพียงกำหนดนั้นเท่านั้น ถ้าขอให้เกินกว่ากำหนดนั้นไป เว้นไว้แต่เขาปวารณาอีก หรือปวารณาเป็นนิตย
8. ไปดูกระบวนการที่เขายกไปเพื่อจะรบกัณฑ์วันไว้แต่มีเหตุ
9. ถ้าเหตุที่ต้องไปมีอยู่ฟังไปได้ในกองทัพบกเพียง 3 วัน ถ้าอยู่ให้เกินกว่ากำหนดนั้น
10. ในเวลาที่อยู่ในกองทัพบกตามกำหนดนั้น ถ้าไปดูเขารบกัณฑ์ หรือดูเขาตรวจพลก็ดี ดูเขาจัดกระบวนการทัพบกก็ดี ดูหมู่เสนาที่จัดเป็นกระบวนการแล้วก็ดีฯ

สุรปาณวรรคที่ 6 มี 10 สิกขาบท

1. ดื่มน้ำเมา
2. จี้ภิกษุ
3. วាយน้ำเล่น
4. แสดงความไม่เอื้อเฟื้อในวินัย
5. หลอกภิกษุให้กลัวผี
6. ไม่เป็นไข้ ติดไฟให้เป็นเปลวเองก็ดี ใช้ให้ผู้อื่นก็ดี ติดเพื่อเหตุอื่นไม่เป็นอาบัติ
7. อยู่ในมัชฌิมประเทศ คือจังหวัดกลางแห่งประเทศไทย 15 วันจึงอาบน้ำได้หนหนึ่ง ถ้ายังไม่ถึง 15 วันอาบน้ำ เว้นไว้แต่มีเหตุจำเป็น ในปัจจุบันประเทศไทย เช่นประเทศไทย อาบน้ำได้เป็นนิตย ไม่เป็นอาบัติ
8. ได้จีวรใหม่มา ต้องพันทุด้วยสี 3 สี คือ เขียว คราม โคลน ดำคล้ำอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงนุ่งห่มได้ ถ้าไม่ทำพันทุก่อนแล้วนุ่งห่ม
9. วิภังจีวรแก่ภิกษุหรือสามเณรแล้ว ผู้รับยังไม่ได้ถอน นุ่งห่มจีวรนั้น
10. ซ่อนบริวาร คือ บาตร จีวร ผ้าปูนั่ง กล่องเข็ม ประคตเอว สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ของภิกษุอื่นด้วยคิดว่า จะล่อเล่น ฯ

สัปดาห์วรรคที่ 7 มี 10 สิกขาบท

1. แกล้งฆ่าสัตว์ดิรัจฉาน
2. รู้อยู่ว่า น้ำมีตัวสัตว์ บริโภคน้ำนั้น
3. รู้อยู่ว่า อธิกรณนี้สงฆ์ทำแล้วโดยชอบ เลิกถอนเสียกลับไปทำใหม่
4. รู้อยู่ว่า แกล้งปกปิดอาบัติชั่วหยาบของภิกษุอื่น
5. รู้อยู่ว่า เป็นอุปัชฌาย์อุปสมบทกุลบุตรผู้มีอายุหย่อนกว่า 20 ปี
6. รู้อยู่ว่า ชวนพ่อค้าผู้ชอนภาษีเดินทางด้วยกัน แม้สิ้นระยะบ้านหนึ่ง
7. ชวนผู้หญิงเดินทางด้วยกัน แม้สิ้นระยะบ้านหนึ่ง
8. กล่าวคัดค้านธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดประกาศข้อความนั้นจบ
9. คบภิกษุเช่นนั้น คือ ร่วมกินก็ดี ร่วมอุโบสถ สังฆกรรมก็ดี ร่วมนอนก็ดี
10. เกลี่ยกล่อมสามเณรที่ภิกษุอื่นให้ฉิบหายแล้ว เพราะโทษที่กล่าวคัดค้านธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าให้เป็นผู้อุปัชฌาย์ก็ดี ร่วมกินก็ดี ร่วมนอนก็ดี ฯ

สัปดาห์วรรคที่ 8 มี 12 สิกขาบท

1. ประพฤติอนาจาร ภิกษุอื่นตักเตือน พุดผิดเพี้ยนว่า ยังไม่ได้ถามท่านผู้รู้ก่อน ข้าพเจ้าจักไม่ศึกษาสิกขาบทนี้ ธรรมดาภิกษุผู้ศึกษายังไม่รู้สิ่งใดควรจะรู้อะไรนั้น ควรได้ถามไล่เรียงท่านผู้รู้
2. ภิกษุอื่นทอ้งปาติโมกข์อยู่ แกล้งพุดให้เธอคลายอุตสาหะ
3. ต้องอาบัติแล้ว แกล้งพุดว่า ข้าพเจ้าเพิ่งรู้เดี๋ยวนี้เองว่า ข้อนี้มาในพระปาติโมกข์ ถ้าภิกษุอื่นรู้อยู่ว่า เธอเคยรู้มาก่อนแล้วแต่แกล้งพุดกับเขาเพิ่งสวดประกาศข้อความข้อนั้นเมื่อสงฆ์สวดประกาศแล้วก็ยังแกล้งทำไม่รู้
4. โกรธให้ประหารแก่ภิกษุอื่น
5. โกรธเงื้อมมือดุจให้ประหารแก่ภิกษุอื่น
6. โจทก์ฟ้องภิกษุอื่น ด้วยอาบัติสังฆาทิเสสไม่มีมูล
7. แกล้งก่อความรำคาญให้เกิดแก่ภิกษุอื่น
8. เมื่อภิกษุวิวาทกันอยู่ ไปแอบฟังความ เพื่อจะได้รู้ว่า ว่าอะไรตนหรือพวกของตน
9. ให้ฉันทะ คือความยอมให้ทำสังฆกรรมที่เป็นธรรมแล้ว ภายหลังกลับติเตียนสงฆ์ผู้ทำสังฆกรรมนั้น
10. เมื่อสงฆ์กำลังประชุมกันตัดสินข้อความข้อหนึ่ง ภิกษุใดอยู่ในที่ประชุมนั้นจะหลีกไปในขณะที่ตัดสินข้อนั้นยังไม่เสร็จ ไม่ให้ฉันทะก่อนลุกไปเสีย

11. ภิกษุพร้อมกับสงฆ์ให้จีวรเป็นบำเหน็จ แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งแล้ว ภายหลังกลับติเตียนภิกษุอื่นว่า ให้เพราะเห็นแก่หน้ากัน
12. รู้อยู่ น้อมลาภที่ทายกเขาตั้งใจจะถวายสงฆ์มาเพื่อบุคคลฯ

รัตนวรรคที่ 9 มี 10 สิกขาบท

1. ไม่ได้รับอนุญาตก่อน เข้าไปในห้องที่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จอยู่กับพระมเหสี
2. เห็นเครื่องบริโภคนครุฑของคฤหัสถ์ตกอยู่ ถือเอาเป็นของเก็บได้ก็ดี ให้ผู้อื่นถือเอาที่ดี เว้นไว้แต่ของนั้นตกอยู่ในวัด หรือในที่อาศัย ต้องเก็บไว้ให้แก่เจ้าของ ถ้าไม่เก็บต้องทุกกฎ
3. ไม่บอกลาภิกษุอื่นที่มีอยู่ในวัดก่อน เข้าไปในบ้านในเวลาวิกาล เว้นไว้แต่การด่วน
4. ทำกลองเข้มด้วยกระดูกก็ดี ด้วยงาที่ดีด้วยเขาก็ดี ต้องต๋อยกลองนั้นเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก
5. ทำเตียงหรือตั้ง พึงทำให้มีเท้าเพียง 8 นิ้ว พระสุคต เว้นไว้แต่แม่แคร่ ถ้าทำให้เกินกำหนดนี้ ต้องตัดให้ได้ประมาณเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก
6. ทำเตียงหรือตั้งหุ้มนุ่น ต้องรื้อเสียก่อนจึงแสดงอาบัติตก
7. ทำผ้าปูนั่ง พึงทำให้ได้ประมาณ ประมาณนั้นยาว 2 คืบ พระสุคต กว้างคืบครึ่ง ชายคืบหนึ่ง ถ้าทำให้เกินกำหนดนี้ ต้องตัดให้ได้ประมาณเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก
8. ทำผ้านุ่งปิดแผล พึงทำให้ได้ประมาณ ประมาณนั้นยาว 4 คืบพระสุคต กว้าง 2 คืบ ถ้าทำให้เกินกำหนดนี้ ต้องตัดให้ได้ประมาณเสียก่อนจึงแสดงอาบัติตก
9. ทำผ้าอาบน้ำฝน พึงทำให้ได้ประมาณ ประมาณนั้นยาว 6 คืบพระสุคต กว้าง 2 คืบครึ่ง ถ้าทำให้เกินกำหนดนี้ ต้องตัดให้ได้ประมาณเสียก่อนจึงแสดงอาบัติตก
10. ทำจีวรให้เท่าจีวรพระสุคตก็ดี เกินกว่านั้นก็ดี ประมาณจีวรพระสุคตนั้นยาว 9 คืบพระสุคต กว้าง 6 คืบ ต้องตัดให้ได้ประมาณเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก ฯ

ปาฏิเทสนียะ 4

ภิกษุต้องปาฏิเทสนียะ เมื่อ

1. รับของเคี้ยวของฉันแต่มีอนางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ ด้วยมือของตนมาบริโภคน
2. ฉันอยู่ในที่นิมนต์ ถ้ามีนางภิกษุณีมาสั่งทายกให้เอาสิ่งนั้นสิ่งนี้ถวาย เธอพึงไล่นางภิกษุณีนั้นให้ถอยไปเสีย ถ้าไม่ได้
3. ไม่เป็นไข้ เขาไม่ได้นิมนต์ รับของเคี้ยวของฉันในตระกูลที่สงฆ์สมมติว่าเป็นเสขะ มาบริโภคน

4. อยู่ในเสนาสนะปาเป็นทีเปลี่ยว ไม่เป็นไ้รับของเค็ยวของฉฉฉฉ ที่ทหายกไม่ได้แจ้งความใ้ททราบก่อน
ด้วยมือของตนเองมาวริโกคค

เสขียวัตร

วัตรที่ภิกษุจะต้งศึกษา เรียกว่า เสขียวัตร จัดเป็น 4 หมวด

หมวดที่ 1 เรียกว่า สารูป

หมวดที่ 2 เรียกว่า โภชนปฏิสังยุต

หมวดที่ 3 เรียกว่า ธรรมเทศนาปฏิสังยุต

หมวดที่ 4 เรียกว่า ปกิณณกะ

สารูปที่ 1 มี 26

ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า

1. เราจักนุ่งใ้เรียบร้อย	2. เราจักห่มใ้เรียบร้อย
3. เราจักปิดกายด้วยดีไปในบ้าน	4. เราจักปิดกายด้วยดีนั่งในบ้าน
5. เราจักระวังมือเท้าด้วยดีไปในบ้าน	6. เราจักระวังมือเท้าด้วยดีนั่งในบ้าน
7. เราจักมีตาทอดลงไปในบ้าน	8. เราจักมีตาทอดลงนั่งในบ้าน
9. เราจักไม่เวิกผ้าไปในบ้าน	10. เราจักไม่เวิกผ้านั่งในบ้าน
11. เราจักไม่หัวเราะไปในบ้าน	12. เราจักไม่หัวเราะนั่งในบ้าน
13. เราจักไม่พูดเสียงดังไปในบ้าน	14. เราจักไม่พูดเสียงดังนั่งในบ้าน
15. เราจักไม่โคลงกายไปในบ้าน	16. เราจักไม่โคลงกายนั่งในบ้าน
17. เราจักไม่ไกวแขนไปในบ้าน	18. เราจักไม่ไกวแขนนั่งในบ้าน
19. เราจักไม่สั่นศีรษะไปในบ้าน	20. เราจักไม่สั่นศีรษะนั่งในบ้าน
21. เราจักไม่เอามือค้ำกายไปในบ้าน	22. เราจักไม่เอามือค้ำกายนั่งในบ้าน
23. เราจักไม่เอาผ้าคลุมศีรษะไปในบ้าน	24. เราจักไม่เอาผ้าคลุมศีรษะนั่งในบ้าน
25. เราจะไม่เดินกระหย่งเท้าไปในบ้าน	26. เราจักไม่นั่งรัดเข่าในบ้าน

โภชนปฏิสังยุตที่ 2 มี 30

ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า

1. เราจักรับบิณฑบาตโดยเคารพ	2. เมื่อรับบิณฑบาตเราจักแลดูแต่ในบาตร
3. เราจักรับแกงพอสสมควรแก่ข้าวสุก	4. เราจักรับบิณฑบาตแต่พอสวมขอบปากบาตร
5. เราจักฉฉฉฉบิณฑบาตโดยเคารพ	6. เมื่อฉฉฉฉบิณฑบาต เราจักแลดูแต่ในบาตร

7. เราจ๊กไม่ขุดข้าวสุกให้แห้ง
8. เราจ๊กฉั่นแกงพอสสมควรแก่ข้าวสุก
9. เราจ๊กไม่ขยุ่มข้าวสุกแต่ยอดลงไป
10. เราจ๊กไม่กลบแกงหรือกับข้าวด้วยข้าวสุก เพราะอยากจะได้มาก
11. เราไม่เจ็บไข้ จ๊กไม่ขอแกงหรือข้าวสุก เพื่อประโยชน์แก่ตนมาฉั่น
12. เราจ๊กไม่ดูบาตรของผู้อื่นด้วยคิดจะยกโทษ
13. เราจ๊กไม่ทำคำข้าวให้ใหญ่นัก
14. เราจ๊กทำคำข้าวให้กลมกล่อม
15. เมื่อคำข้าวยังไม่ถึงปาก เราจ๊กไม่อำปากไว้ทำ
16. เมื่อฉั่นอยู่ เราจ๊กไม่เอานิ้วมือสอดเข้าปาก
17. เมื่อข้าวอยู่ในปาก เราจ๊กไม่พูด
18. เราจ๊กไม่โยนคำข้าวเข้าปาก
19. เราจ๊กไม่ฉั่นกัดคำข้าว
20. เราจ๊กไม่ฉั่นกระทำกระพุ้งแก้มให้ตุ้ย
21. เราจ๊กไม่ฉั่นพลางสะบัดมือพลาง
22. เราจ๊กไม่ฉั่นโปรยเมล็ดข้าวให้ตกลงในบาตร หรือในที่นั้น ๆ
23. เราจ๊กไม่ฉั่นแลบลิ้น
24. เราจ๊กไม่ฉั่นดั่งจับ ๆ
25. เราจ๊กไม่ฉั่นดั่งชูด ๆ
26. เราจ๊กไม่ฉั่นเลียมือ
27. เราจ๊กไม่ฉั่นขอบาตร
28. เราจ๊กไม่ฉั่นเลียริมฝีปาก
29. เราจ๊กไม่เอามือเปื้อนจับภาชนะน้ำ
30. เราจ๊กไม่เอาน้ำล้างบาตรมีเมล็ดข้าว เทลงในบ้านฯ

ข้อพึงสังเกต : เศษยวัตร 30 ข้อในหมวดโภชนปฏิบัติสังยุตนี้ เป็นคำสอนเรื่องมารยาทเกี่ยวกับภิกษุภาวะ และการฉั่นบิณฑบาตของภิกษุดีเยี่ยมมาก ชาวต่างชาติที่เป็นฝรั่งทั้งยุโรปและสหรัฐที่ได้เคยอ่านเศษยวัตรหมวดนี้แล้ว ต่างทึ่งในความเป็นผู้มีควมอ่อนน้อม มีกิริยาทำทางน่าศรัทธาเลื่อมใสการย็น นั่ง เดิน นุ่งห่มสุภาพเรียบร้อยดีมาก ดังพระอัสนธิ เป็นแบบอย่างแสดงให้เห็น อุบัติสสปริพาชก (พระสารีบุตร) พบเห็นในคราวบิณฑบาตในกรุงพาราณสี จนเกิดความเลื่อมใส ฯ

อัมมเทศนาปฏิบัติสังยุตที่ 3 มี 16

ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจ๊กไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ที่

1. มีรุ่มในมือ
2. มีไม้พลองในมือ
3. มีศีศตราในมือ
4. มีอาวุธในมือ
5. สวมเชียงเท้า
6. สวมรองเท้า
7. ไปในยาน
8. อยู่บนที่นอน
9. นั่งรัดเข่า
10. พันศิระชะ

11. คลุมศีรษะ
12. เรานั่งอยู่บนแผ่นดิน จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่ใช่ที่นั่งบนอาสนะ
13. เรานั่งบนอาสนะต่ำ จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่ใช่ที่นั่งบนอาสนะสูง
14. เรายืนอยู่ จักแสดงธรรมแก่คนไม่ใช่ผู้นั่งอยู่
15. เราเดินไปข้างหลัง จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่ใช่ผู้เดินไปข้างหน้า
16. เราเดินไปนอกทาง จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่ใช่ผู้ไปในทาง ฯ

ปกิณณกะที่ 4 มี 3

ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า

1. เราไม่ใช่ จักไม่ยื่นถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะ
2. เราไม่ใช่ จักไม่ถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะ บ้วนขี้ฟัน ลงในของเขียว
3. เราไม่ใช่ จักไม่ถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะ บ้วนขี้ฟันลงในน้ำ

ข้อพึงสังเกต : เสขิยวัตร หมวดธัมมเทศนาปฏิสังยุต ที่พระพุทธองค์ตรัสสอนไว้อย่างนั้น เพื่อประสงค์ให้ภิกษุรู้กาลเทศะ ว่าที่ใดควร ที่ใดไม่ควร มิใช่ว่าจะแสดงธรรมแก่ใคร ๆ ในที่ทุกสถาน ต้องพิจารณารู้เขารู้เรา เพราะธรรมะเป็นของสูงของประเสริฐ พึงจำเป็นต้องเลือกกาลเวลา และสถานที่ที่จะพึงแสดงดี

ส่วนเสขิยวัตรหมวดปกิณณกะ เป็นคำสอนของพระศาสดาที่เหมาะสม และทันสมัยอยู่เสมอ เป็นการรักษามารยาท ประเพณีอันดีงาม และเป็นการสอนให้พากันอนุรักษ์สถานที่ สิ่งแวดล้อม ขจัดมลพิษทั้งบนแผ่นดินและทางน้ำ ฯ

อธิกรณ์ มี 4

1. ความเดียวกันว่า สิ่งนั้นเป็นธรรมเป็นวินัย สิ่งนี้ไม่ใช่ธรรมไม่ใช่วินัย เรียก วิวาทาธิกรณ์
2. ความใจทักกันด้วยอาบัตินั้น เรียก อนุวาทาธิกรณ์
3. อาบัติทั้งปวง เรียก อาบัติตาธิกรณ์
4. กิจที่สงฆ์จะพึงทำ เรียก กิจจาธิกรณ์

อธิกรณ์สมณะ มี 7

ธรรมเครื่องระงับอธิกรณ์ทั้ง 4 นั้น เรียก อธิกรณ์สมณะ มี 7 อย่าง คือ

1. ความระงับอิทธิพลทั้ง 4 นั้น ในที่พร้อมหน้าสงฆ์ ในที่พร้อมหน้าบุคคล ในที่พร้อมหน้าวัตถุในที่พร้อมหน้าธรรม เรียก **สัมมาสมาธิ**
2. ความที่สงฆ์สวดประกาศให้สมมติแก่พระอรหันต์ว่า เป็นผู้มั่งคั่งเต็มที เพื่อจะไม่ให้ใครใจทักด้วยอาบัติ เรียก **สติวินัย**
3. ความที่สงฆ์สวดประกาศให้สมมติแก่ภิกษุผู้หายเป็นบ้า เพื่อจะไม่ให้มีใครใจทักด้วยอาบัติที่เธอทำในเวลาเป็นบ้า เรียก **อมุพหวินัย**
4. ความปรับอาบัติตามปฏิญญาของจำเลย ผู้รับเป็นสัตย์ เรียก **ปฏิญญาตกรณะ**
5. ความตัดสินเอาตามคำของคนมากเป็นประมาณ เรียก **เขภุยยสิกขา**
6. ความลงโทษแก่ผู้ผิด เรียก **ตัสสปาปิยสิกขา**
7. ความให้ประนีประนอมกันทั้ง 2 ฝ่าย ไม่ต้องชำระความเดิม เรียก **ติณวัตถารกวินัย**

สิกขาบทนอกนี้ ที่ยกขึ้นเป็นอาบัติอุลลัจจัยบ้าง ทุกกฎบ้าง ทุพภาษิตบ้าง เป็นสิกขาบทไม่ได้มาในพระปาติโมกข์ ฯ

จบวินัยบัญญัติ

ธรรมวิภาค

ทุกะ คือ หมวด 2

ธรรมมีอุปการะมาก 2 อย่าง

1. **สติ** - ความระลึกได้
2. **สัมปชัญญะ** - ความรู้ตัว

สติ ทำให้คนเราระลึกนึกได้ไม่พลั้งเผลอ คุมใจไว้กับกิจคุมจิตไว้กับสิ่งที่เกี่ยวข้อง

สัมปชัญญะ ทำให้คนเรารู้ตัวทั่วพร้อม ซึ่งมักจะเป็นคำมาคู่กันทั้งสองคำนี้ จึงเป็นธรรมที่มีอุปการะมากแก่บุคคลที่จะคิดจะทำอะไร จึงไม่เผลอรู้ตัวอยู่ทุกขณะ และนำไปสู่การกระทำใด ๆ ให้ประสบความสำเร็จและมีส่วนดีมากกว่าส่วนเสียทุกกรณี ฯ

ธรรมเป็นโลกบาล

คือ ธรรมค้ำครองโลก 2 อย่าง

1. หิริ - ความละอายแก่ใจ
2. โอตตปปะ - ความเกรงกลัว

หิริ คือ ความละอายใจต่อความชั่วทั้งปวง ทำให้จะพูดจะทำอะไร ควรจะมีสติอยู่เสมอ

โอตตปปะ คือ ความเกรงกลัวต่อบาปทุจริต เช่นเดียวกับคนเรากลัวอสรพิษ ไม่อยากเข้าใกล้ พยายามหลีกเลี่ยงตัวให้ห่างไกล คนเราเมื่อเกิดความละอายแก่ใจแล้วย่อมเกิดความเกรงกลัวควบคู่กันไป ผู้ใดมีธรรม 2 ประการนี้ตลอดเวลา ย่อมไม่กล้ากระทำความชั่วไม่ว่าในที่ลับ หรือในที่แจ้ง บ้านเมืองใดทุกคนมีธรรม 2 ข้อนี้ บ้านเมืองนั้นย่อมปกติสุข ท่านจึงจัดว่าเป็นธรรมคุ้มครองโลก ฯ

ธรรมอันทำให้งาม 2 อย่าง

1. ขันติ - ความอดทน
2. โสรัจจะ - ความเสถียร

ขันติ คือ ความอดทน ได้แก่ ทนลำบากตรากตรำ ทนเจ็บใจ หนักเอาเบาสู้อยู่ยงมือ คู่กับ

โสรัจจะ ความเสถียรเจียมตัว มีนิสัยงดงาม รักความประณีต วานอนนอนง่าย ยอมรับฟังเหตุผลของบุคคลอื่น ไม่เอาแต่ใจตนเอง จึงเป็นธรรมที่ทำให้คนที่มีธรรม 2 ข้อนี้เป็นคนมีความดีความงามทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจด้วย ฯ

บุคคลหาได้ยาก 2 อย่าง

1. บุพพการี - บุคคลผู้ทำอุปการะก่อน
2. กตัญญูกตเวที - บุคคลผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้ว และตอบแทน ฯ

บุพพการี คือ บุคคลผู้มีอุปการะก่อน คือ ผู้มีพระคุณแก่ตน ได้แก่ บิดามารดา ครูอาจารย์ เป็นต้น ที่เป็นผู้ให้กำเนิด ผู้อบรมสั่งสอนให้ตนเป็นคนดี

ส่วนคำหลัง แยกเป็น 2 มี

กตัญญู รู้คุณท่านที่ทำต่อเรามาแล้ว

กตเวที กระทำตอบแทน ทดแทนบุญแทนคุณท่าน บุคคลที่มีธรรม 2 ข้อนี้นับได้ว่าเป็นบุคคลหาได้ยากในบ้านเมืองปัจจุบันนี้ ฯ

ติกะ คือ หมวด 3

รัตนะ 3 อย่าง

พระพุทธ 1 พระธรรม 1 พระสงฆ์ 1

1. ท่านสอนให้ประชุมชนประพาศด้วย กาย วาจา ใจ ตามพระธรรมวินัย ที่ท่านเรียกว่า พระพุทธศาสนา ชื่อ **พระพุทธเจ้า**ฯ
2. พระธรรมวินัยที่เป็นคำสั่งสอนของท่าน ชื่อ **พระธรรม**
3. หมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของท่านแล้ว ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ชื่อ **พระสงฆ์**
 คำว่า **รัตน** แปลว่า แก้ว แก้วอันประเสริฐ แก้วอันมีค่า เมื่อต่อท้ายคำพระพุทธ พระธรรม และ พระสงฆ์ จึงหมายถึง แก้วอันวิเศษ 3 ประการ ฯ

คุณของรัตน 3 อย่าง

- ก. พระพุทธเจ้ารู้ดีรู้ชอบด้วยพระองค์เองก่อนแล้ว สอนผู้อื่นให้รู้ตามด้วย
- ข. พระธรรมย่อมรักษาผู้ปฏิบัติไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว
- ค. พระสงฆ์ปฏิบัติชอบตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว สอนผู้อื่นให้กระทำตามด้วยฯ
 - พระพุทธเจ้าทรงรู้ดีรู้ชอบ **“อริยสัจ 4”** คือความจริงอันประเสริฐ มี ทุกข์ 1 สมุทัย 1 นิโรธ 1 มรรค 1 เป็น **สัมมาสัมพุทธ** ทรงตรัสรู้เองโดยชอบด้วยพระองค์เอง แล้วทรงสอนให้ผู้อื่น เช่น **พระอัญญาโกณฑัญญะ** ผู้ตามเป็นปฐมสาวก **วันครบ พระรัตนตรัย** ได้แก่ วันเพ็ญ ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 อาสาฬหบูชา ฯ

อาการที่พระพุทธเจ้าทรงสอน 3 อย่าง

1. ทรงสั่งสอน เพื่อจะให้ผู้ฟังรู้ยิ่ง เห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น
2. ทรงสั่งสอน มีเหตุที่ผู้ฟังอาจตรองให้เห็นจริงได้
3. ทรงสั่งสอน เป็นอัครจรรยา คือผู้ปฏิบัติตามยอมได้ประโยชน์โดยสมควรแก่ความปฏิบัติ ฯ

โอวาทของพระพุทธเจ้า 3 อย่าง

1. **สัพพะปาปัสสะอะกะระณัง** - เว้นจากทุจริตทุกอย่าง
2. **กุสลัสสูปะสัมปะทา** - ประกอบสุจริต
3. **สะจิตตะปะริยทะปะนัง** - ทำจิตให้หมดจด
 - เว้นจากทุจริต คือ ประพาศด้วย กาย วาจา ใจ ตรงกับข้อ 1.
 - ประกอบสุจริต คือ ประพาศด้วย กาย วาจา ใจ ตรงกับข้อ 2.
 - ทำใจของตนให้หมดจด ปราศจากเครื่องเศร้าหมอง ไม่มีโลภ โกรธหลง เป็นต้น

ทุจจริต 3 อย่าง

1. ประพฤติชั่วด้วยกาย เรียก กายทุจจริต
 2. ประพฤติชั่วด้วยวาจา เรียก วจิทุจจริต
 3. ประพฤติชั่วด้วยใจ เรียก มโนทุจจริต
 - ก. กายทุจจริต ได้แก่ฆ่าสัตว์ 1 ลักขื้อ 1 ประพฤติผิดในกาม 1 ฯ
 - ข. วจิทุจจริต ได้แก่ พุดเท็จ 1 พุดส่อเสียด 1 พุดคำหยาบ 1 พุดเพ้อเจ้อ 1 ฯ
 - ค. มโนทุจจริต ได้แก่ โลกอยากได้ของเขา 1 พยายามปองร้ายเขา 1 เห็นผิดจากคลองธรรม 1
- ทุจจริต 3 อย่างนี้ เป็นกิจไม่ควรทำ ควรละเสีย ฯ

สุจจริต 3 อย่าง

1. ประพฤติชอบด้วยกาย เรียก กายสุจจริต
 2. ประพฤติชอบด้วยวาจา เรียก วจิสุจจริต
 3. ประพฤติชอบด้วยใจ เรียก มโนสุจจริต
 - ก. กายสุจจริต ได้แก่ เว้นจากฆ่าสัตว์ 1 , เว้นจากลักทรัพย์ 1 , เว้นจากประพฤติผิดในกาม 1
 - ข. วจิสุจจริต ได้แก่ เว้นจากพุดเท็จ 1 , เว้นจากพุดส่อเสียด 1 , เว้นจากพุดคำหยาบ 1 , เว้นจากพุดเพ้อเจ้อ 1
 - ค. มโนสุจจริต ได้แก่ ไม่โลกอยากได้ของเขา 1 , ไม่พยายามปองร้ายเขา 1 , เห็นชอบในคลองธรรม 1
- สุจจริต 3 อย่างนี้ เป็นกิจควรทำ ควรประพฤติ ฯ

อกุศลมูล 3 อย่าง

รากเหง้าของความชั่ว เรียก อกุศลมูล มี 3 อย่าง คือ

1. โลภะ - ออยากได้
2. โทสะ - คิดประทุษร้ายเขา
3. โมหะ - หลงไม่รู้จริง ฯ

โลภ โกรธ หลงเป็นอกุศลมูล คือรากเหง้าของความชั่ว เมื่อเกิดขึ้นก็ดี มีอยู่แล้วก็ดี อกุศลอื่นที่ยังไม่เกิด ก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็เจริญมากขึ้นเหตุมันพึ่งละเสีย ฯ

เพราะว่า โลภะ คือ ความออยาก เมื่อเกิดขึ้นในผู้ใด จะทำให้ผู้นั้น ออยากได้ ออยากมี ไม่รู้ผิด รู้ชอบ จึงประพฤติชั่ว กระทำผิดต่าง ๆ ได้เสมอ

โทสะ คือ **ความโกรธ** เมื่อเกิดขึ้นในบุคคลใด ย่อมทำให้บุคคลนั้นคิดประทุษร้าย มิรู้บาปบุญคุณโทษ ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

โมหะ คือ **ความหลง** เกิดขึ้นทำให้คนเราลุ่มหลงมกมาย โศดเวลาเบาปัญญา มองไม่เห็นความดีงาม นอกจากความผิด คิดประทุษร้ายบุคคลอื่น ๆ

กุศลมูล 3 อย่าง

รากเหง้าของความดี เรียกว่า **กุศลมูล** มี 3 คือ

1. อโลภะ - ไม่อยากได้
2. อโทสะ - ไม่คิดประทุษร้าย
3. อโมหะ - ไม่หลง

ทั้ง 3 อย่างนี้ เรียกว่า **กุศลมูล** เป็นรากเหง้าแห่งความดี ถ้ามีอยู่แล้วกุศลอื่นยังไม่เกิด ก็เกิดขึ้นที่ เกิดแล้วก็จะเจริญมากขึ้น เหตุนั้นควรทำให้เกิดมีในสันดาน ๆ

สัปปริสบัญญัติ คือ ข้อที่ท่านสัตบุรุษตั้งไว้ 3 อย่าง

1. ทาน สละสิ่งของของตน เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น
2. บัณฑิตชลา ถือบวช เป็นอุบายเว้นจากเบียดเบียนกันและกัน
3. มาตาปิตุอุปฏฐาน ปฏิบัติมารดาบิดาของตนให้เป็นสุข ๆ

สัตบุรุษ คือ คนสงบ คนดีมีศีลธรรม เมื่อมีทาน คือ การให้ สละสิ่งของเพื่อเฉลี่ยความสุขแก่บุคคลอื่น ย่อมสร้างความผูกมิตรไมตรี เมื่อบรรพชายอมเป็นทางหาความสุขสงบ และมีมาตาปิตุอุปฏฐาน คือเลี้ยงบำรุงมารดาบิดา ย่อมได้ชื่อว่าเป็นคนมีกตัญญูรู้คุณบุพพการี เป็นที่ยกย่องสรรเสริญของสาธุชนทั่วไป ๆ

อปัณณกปฏิบัติ คือ ปฏิบัติไม่ผิด 3 อย่าง

1. **อินทริยสังวร** สำรวมอินทริย์ 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ยินดียินร้ายในเวลา ที่เห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องไฉนรู้พิพพะ รู้ธรรมารมณด้วยใจ ๆ
2. **โภชนเนมัตตัญญูตา** รู้จักประมาณในการกินอาหารแต่พอสมควร ไม่มากไม่น้อย ๆ
3. **ชาคริยานุโยค** ประกอบความเพียร เพื่อจะชำระใจให้หมดจด ไม่เห็นแก่นอนมาก ๆ

- **ผู้สำรวมอินทริย์ 6** ย่อมไม่ยินดียินร้าย เมื่อมีสิ่งตรงข้ามมากกระทบ **ผู้รู้จักประมาณในการกิน** แต่พอเหมาะพอควร ย่อมเกิดประโยชน์ต่อร่างกายไม่ต้องรับภาระหนัก ย่อมมีสุขภาพพลานามัยดี มีความแข็งแรงปราศจากโรค และผู้มีชาคริยานุโยคยอมเป็นผู้ประกอบความเพียรเป็นเครื่องตื่นอยู่ ไม่เห็นแก่นอนตื่นตัวอยู่เป็นนิมิตย์ ชำระจิตตนมิให้มีนิวรรณ์ ความเศร้าหมอง ๆ

บุญกิริยาวัตถุ 3 อย่าง

บุญกิริยาวัตถุ คือ สิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญ โดยย่อมี 3 คือ

1. ทานมัย - บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน
2. สีลมัย - บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล
3. ภาวนามัย - บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา

ทาน กำจัด โลภะ 1 สีล กำจัด โทสะ 1 ภาวนา กำจัด โมหะ 1 ดังนั้นการบำเพ็ญบุญ 3 อย่างนี้ จึงเป็นทางสร้างกุศล คือความดีให้บังเกิดแก่ตัวเองให้บังเกิดความไม่มีศัตรู มีจิตใจเยือกเย็นสงบเสงี่ยม และมีจิตใจแน่วแน่มั่นคงด้วยการภาวนาเห็นสภาพความจริง เกิดสติปัญญาสุขุมเป็นสมาธิ ประสบความสำเร็จ ฯ

สามัญลักษณ์ 3 อย่าง

สามัญลักษณ์ คือ ลักษณะที่เสมอกันแก่สังขารทั้งปวง บางที่ท่านก็เรียกว่า ไตรลักษณ์ แจกเป็น 3 อย่าง คือ

1. อนิจจตา - ความเป็นของไม่เที่ยง
2. ทุกขตา - ความเป็นทุกข์
3. อนัตตตา - ความเป็นของไม่ใช่ตน ฯ

บรรดาสรรพสังขารใด ๆ ในโลก ไม่ว่าจะเป็นคนหรือสัตว์ มีวิญญาณหรือไม่มีวิญญาณ เช่น ของปรุงแต่งขึ้นจากมือมนุษย์ ย่อมตกอยู่ในห่วงแห่งไตรลักษณ์ ทั้ง 3 กล่าวคือ เป็นของไม่เที่ยงแท้แน่นอน ย่อมแปรเปลี่ยนไปเป็นทุกข์ ทนได้ยากและย่อมจะยึดถือว่าเป็นตัวเป็นตนไม่ได้ในที่สุด นี่คือ ลักษณะสามัญลักษณ์ของสังขารทั้งหลายทั้งปวงในโลก ฯ

จตุกกะ คือ หมวด 4

วุฑฒิ คือ ธรรมเป็นเครื่องเจริญ 4 อย่าง

1. สัมปปริสังเสวะ - คบท่านผู้ประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจที่เรียกว่าสัตบุรุษ
2. สัทธัมมัสสนะ - ฟังคำสอนของท่านโดยเคารพ ฯ
3. โยนิโสมนสิการ - ตรិตรองให้รู้จักสิ่งที่ดีหรือชั่วโดยอุบายที่ชอบ ฯ
4. ธัมมานุถัมมปฏิบัติ - ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรมซึ่งได้ตรองเห็นแล้ว

- การคบหาสัตบุรุษ คือ คนดีมีศีลธรรมประกอบไปด้วย **สี่ปรีติธรรม** ย่อมทำให้เป็นคนทันสมัยทันโลกทันสังคม จึงควรฟังคำสอนของสัตบุรุษโดยเคารพ และธรรมของท่านนั้น จึงเป็นธรรมเป็นเครื่องเจริญตลอดไป ฯ

จักร 4

1. ปฏิรูปเทสวาสะ - อยู่ในประเทศอันสมควร
2. สัปปริสุปััสสยะ - คบสัตบุรุษ
3. อัตตสัมมาปณิธิ - ตั้งตนไว้ชอบ
4. ปุพเพกตปุญญา - ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ในปางก่อน ฯ

การเลือกอยู่ในประเทศอันสมควร หมายถึง การอยู่ในบ้านเมืองที่เหมาะสม มีสัตบุรุษ คือ สาธุชนคนดีเป็นส่วนมาก เป็นสถานที่ที่มีสภาพแวดล้อมที่ดีไม่มีคนชั่วที่เปรียบเสมือนมีมลพิษ จึงควรคบสัตบุรุษเสมอ และตั้งตนไว้ในคุณธรรม ศีลธรรม ดำเนินแน่วแน่ไปสู่ทางที่มีจุดหมายที่ดีเด่นที่สุด หากในอดีตชาติคือชาติก่อนหนหลัง เคยทำคุณงามความดีไว้เป็นส่วนใหญ่มากแล้ว ธรรมทั้ง 4 อย่างนี้ ท่านว่าเป็นดุจจักร คือล้อธรรมนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองเหมือนล้อนำไปสู่ที่หมาย ฉะนั้น ฯ

อคติ 4

1. ลำเอียงเพราะรักใคร่กัน เรียก **ฉันทาคติ**
2. ลำเอียงเพราะไม่ชอบกัน เรียก **โทษาคติ**
3. ลำเอียงเพราะเขลา เรียก **โมหาคติ**
4. ลำเอียงเพราะกลัว เรียก **ภยาคติ**

อคติ แปลว่า **ฐานะอันไม่พึงถึง** หรือ ทางความประพฤติที่ผิด ได้แก่ลำเอียง บรรดาผู้เป็นผู้ใหญ่ ผู้เป็นหัวหน้า ผู้มีอำนาจหน้าที่ตัดสิน เพื่อทรงไว้ซึ่งความยุติธรรมพึงเว้นจากลำเอียงทั้ง 4 ประการนี้ ท่านจัดเป็นธรรมของผู้ใหญ่ ผู้มีพรหมวิหาร จึงไม่สมควรเห็นแก่รักใคร่ ไม่ชอบกัน โง่เขลาหรือเกรงกลัวอยู่ในสันดาน ฯ

อันตรายของภิกษุสามเณร ผู้บวชใหม่ 4 อย่าง

1. อดทนต่อคำสั่งสอนไม่ได้ คือ เบื่อต่อคำสั่งสอน ขี้เกียจทำตาม
2. เป็นคนเห็นแก่ปากแก่ท้อง ทนความอดอยากไม่ได้
3. เพลิดเพลินในกามคุณ ทะยานอยากได้สุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป

4. รักผู้หญิง

ภิกษุสามเณรผู้หวังความเจริญแก่ตน ควรระวังอย่าให้อันตราย 4 อย่างนี้มาอย่าได้ ฯ

ปธาน คือ ความเพียร 4 อย่าง

1. สังวรปธาน - เพียรระวังไม่ให้เกิดขึ้นในสันดาน
2. ปหานปธาน - เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว
3. ภาวนापธาน - เพียรให้กุศลเกิดขึ้นในสันดาน
4. อนุรักษนาปธาน - เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม ฯ

ความเพียรชอบ 4 ประการ จัดเป็น 1 ใน มรรค 8 คือ **สัมมาวายามะ** เป็นความเพียรพยายามระมัดระวังมิให้บาปเกิดขึ้น ถ้าเกิดขึ้นก็รีบพยายามละลดให้หมดไป เพียรให้กุศลคือความดีเกิดขึ้นในจิตใจ แล้วเพียรรักษาความดีที่เกิดขึ้นแล้วให้ดำรงคงอยู่มิให้เสื่อมสูญสลายไป

ทั้ง 4 จัดเป็นความเพียรชอบ ควรประกอบให้มีในตน ฯ

อธิษฐานธรรม คือ ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ 4 อย่าง

1. ปัญญา - รอบรู้ในสิ่งที่ควรรู้
2. สัจจะ - ความจริงใจ คือ ประพฤติสิ่งใดก็ให้ได้จริง
3. จาคะ - สละสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความจริงใจ
4. อุปสมะ - สงบใจจากสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความสงบ

ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ เรียกว่า **อธิษฐานธรรม 4 อย่าง** คือ **ปัญญา** รอบรู้ในสิ่งที่ควรรู้ ให้เกิดแก่ตนทั้งทางคติโลกคตินิธรรม **สัจจะ** ความจริงใจได้แก่ ความซื่อสัตย์ จริงวาจา ได้แก่ พูดจริง และจริงกาย ได้แก่ ทำจริง เพื่อให้ได้จริงตามที่ตนประพฤติ **จาคะ** สละกิเลสอันเป็นข้าศึกแก่ความสงบได้แก่ กิเลสและนิวรณ์ เพื่อให้จิตใจสงบจริง สภาวะอันเป็นที่สงบคือ นิพพาน ฯ

อิทธิบาท คือ คุณเครื่องให้สำเร็จ ความประสงค์ 4 อย่าง

1. ฉันทะ - พอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น
2. วิริยะ - เพียรประกอบในสิ่งนั้น
3. จิตตะ - เอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้นไม่วางธุระ
4. วิมังสา - หมั่นตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น

เมื่อเกิด **ฉันทะ** พอใจในการทำงานใด ๆ แล้ว ฟังมี **วิริยะ** เพียรประกอบในการทำงานนั้น ๆ และมี **จิตตะ** เอาใจฝักใฝ่โดยไม่ทอดทิ้งต่อการทำงานนั้น ๆ โดยใช้ **วิมังสา** หมั่นตริตกรอง พิจารณาหาช่องทางที่ชอบที่ถูกต้องที่ควรด้วยเหตุผล เพื่อให้การทำงานนั้นบรรลุเป้าหมาย

ดังนั้น คุณ 4 ประการนี้ มีบริบูรณ์แล้วในบุคคลใด ย่อมอาจชักนำบุคคลนั้นให้บรรลุสิ่งที่ต้องการต้องประสงค์ซึ่งไม่เหลือวิสัยได้อย่างแน่นอน ฯ

ควรทำความไม่ประมาทในที่ 4 สถาน

1. ในการละกายทุจริต - ประพฤติกายสุจริต
2. ในการละวจีทุจริต - ประพฤติวจีสุจริต
3. ในการละมโนทุจริต - ประพฤติมโนสุจริต
4. ในการละความเห็นผิด - ทำความเห็นให้ถูก ฯ

กายทุจริต คือ ประพฤติชั่วทางกายมี 3 ได้แก่

- (1) ปาณาติปาต - ฆ่าสัตว์
- (2) อทินนาทาน - ลักทรัพย์
- (3) กามสุมิฉฉาจาร - ประพฤติผิดในกาม

วจีทุจริต คือ ประพฤติผิดทางวาจามี 4 ได้แก่

- (1) มุสาวาท - พูดเท็จ
- (2) ปิสุณาวาจา - พูดส่อเสียด
- (3) ผรุสวาจา - พูดคำหยาบและ
- (4) สัมผัปปลาป - พูดเพ้อเจ้อ ฯ

มโนทุจริต คือ ประพฤติผิดทางใจ มี 3 ได้แก่

- (1) อภิชฌา - จ้องอยากได้ของเขา
- (2) พยาบาท - คิดปองร้ายเขา และ
- (3) มิจฉาทิฎฐิ - เห็นผิดจากคลองธรรม

บุคคลพึงประพฤติตรงกันข้าม คือ กายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ฯ

อีกอย่างหนึ่ง

1. ระวังใจไม่ให้กำหนดในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด
2. ระวังใจไม่ให้ขัดเคืองในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความขัดเคือง

3. ระวังใจไม่ให้หลงในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความหลง
4. ระวังใจไม่ให้มัวเมาในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความมัวเมา ฯ

อารมณ์ คือ เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ได้แก่ **อายตนะภายนอก 6** มี รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ กระทบกับ **อายตนะ ภายใน 6** มี ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เพื่อให้ เกิดกิเลสดังกล่าว ฟังระวังจิตขมใจมิให้เกิดขึ้น ฯ

ปาริสุทธิศีล 4

1. **ปาติโมกขสังวร** สำรวมในพระปาติโมกข์ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าห้าม ทำตามข้อที่พระองค์ อนุญาต
2. **อินทริยสังวร** สำรวมอินทริย์ 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ยินดียินร้ายในเวลา เห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโผฏฐัพพะ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ
3. **อาชีวนปาริสุทธิ** เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบไม่หลอกลวงเขาเลี้ยงชีวิต
4. **ปัจจัยปัจเจกขณะ** พิจารณาเสียก่อนจึงบริโภคปัจจัย 4 คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและ เกาส์ข ไม่บริโภคด้วยตัณหา ฯ

เพื่อทำศีลให้บริสุทธิ์ผุดผ่องและโปร่งใสจริง ๆ บุคคลผู้แสดงธรรมคือภิกษุ ฟังมีธรรม 4 อย่างนี้ ในตนสม่ำเสมอ ฯ

อารักขกัมมัฏฐาน 4

1. พุทธานุสสติ ระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้าที่มีในพระองค์และทรงเกื้อกูลแก่ผู้อื่น
2. เมตตา แผ่เมตตริจิตคิดจะให้สัตว์ทั้งปวงเป็นสุขทั่วหน้า
3. อสุภะ พิจารณาร่างกายตนและผู้อื่นให้เห็นเป็นไม่งาม
4. มรณัสสติ นึกถึงความตายอันจะมีแก่ตน ฯ

พระพุทธเจ้าทรงมีพระคุณในพระองค์และยังทรงเกื้อกูลชาวโลก คือ พระปัญญาคุณ 1 พระบริสุทธิคุณ 1 และพระกรุณาคุณ 1 ควรแผ่เมตตาจิตคิดให้สัตว์โลกมีความสุขถ้วนหน้า พิจารณาร่างกายตนเอง และผู้อื่นเป็นของไม่ดีไม่งามในไตรลักษณ์ 3 ได้แก่ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่ใช่อัตน และนึกถึงความตาย อันจะพึงเกิดมีแก่ตนทุกขณะ เพราะสัตว์โลกเมื่อเกิดแล้ว ย่อมแก่ เจ็บ ตายในที่สุดเป็นของธรรมดา ฯ

พรหมวิหาร 4

1. **เมตตา** - ความรักใคร่ ปราบปรามจะให้เป็นผู้สุข

2. **กรุณา** - ความสงสาร คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์
3. **มุทิตา** - ความพลอยยินดี เมื่อผู้อื่นได้ดี
4. **อุเบกขา** - ความวางเฉย ไม่ดีใจไม่เสียใจ เมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ ฯ

พรหมวิหาร คือ คุณธรรมของผู้ประเสริฐหรือผู้มีคุณงามความดียิ่งใหญ่ นักบริหาร นักตุลาการ นักปกครองระดับหัวหน้า ควรมีพรหมวิหาร 4 นี้ไว้ในตน เมื่อวางตัวเป็นผู้ใหญ่ ผู้มีความยุติธรรมสมความภาคภูมิ เพื่อทำใจตนเองให้มีความรักใคร่ ความสงสาร ความพลอยยินดี และบางครั้งก็วางเฉยได้ในฐานะคนกลาง ฯ

สติปัฏฐาน 4

1. กายานุปัสสนา
2. เวทนานุปัสสนา
3. จิตตานุปัสสนา
4. ธัมมานุปัสสนา

- สติกำหนดพิจารณากายเป็นอารมณ์ว่ากายนี้สักร่างกาย ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขาเรียก **กายานุปัสสนา** ฯ

- สติกำหนดพิจารณาเวทนา คือ สุข ทุกข์ และไม่สุขไม่ทุกข์เป็นอารมณ์ว่า เวทนานี้สักร่าง เวทนา ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา เรียก **เวทนานุปัสสนา** ฯ

- สติกำหนดพิจารณาใจที่เศร้าหมองหรือผ่องแผ้ว เป็นอารมณ์ว่า ใจนี้สักร่างใจ ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา เรียก **จิตตานุปัสสนา** ฯ

- สติกำหนดพิจารณาธรรมที่เป็นกุศลหรืออกุศล ที่บังเกิดกับใจเป็นอารมณ์ว่า ธรรมนี้สักร่างธรรม ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา เรียก **ธัมมานุปัสสนา** ฯ

- **วิปัสสนา** คือ ความเห็นแจ้ง ตรงต่อความเป็นจริงในสภาวะธรรม เป็น 1 ในหลักกัมมัฏฐาน และภาวนา เพื่อฝึกอบรมปัญญาให้เกิดรู้แจ้งเห็นจริงใน **สติปัฏฐาน** คือ **ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งสติ 4** ดังกล่าว เพื่อกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลาย มี กาย เวทนา จิต และธรรม ให้รู้เห็นเท่าทันตามความเป็นจริง และเท่าทันตามสภาวะธรรม ฯ

ธาตุกัมมัฏฐาน 4

- ธาตุ 4 คือ
1. **ธาตุดิน** เรียก **ปฐวีธาตุ**
 2. **ธาตุน้ำ** เรียก **อาโปธาตุ**

3. ธาตุไฟ เรียกว่า เตโชธาตุ

4. ธาตุลม เรียกว่า วาโยธาตุ ฯ

ธาตุอันใดมีลักษณะเข้มแข็ง ธาตุนั้นเป็นปฐวีธาตุ ปฐวีธาตุนั้นที่เป็นภายใน คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้ามหัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่เล็ก อาหารเก่า อาหารใหม่ ฯ

ธาตุอันใดมีลักษณะเอิบอาบ ธาตุนั้นเป็นอาโปธาตุ อาโปธาตุนั้นที่เป็นภายใน คือ ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร ฯ

ธาตุอันใดมีลักษณะร้อน ธาตุนั้นเป็นเตโชธาตุ เตโชธาตุนั้นที่เป็นภายใน คือ ไฟที่ยังกายให้อบอุ่น ไฟที่ยังกายให้ทรุดโทรม ไฟที่ยังกายให้กระวนกระวาย ไฟที่เผาอาหารให้ย่อย ฯ

ธาตุอันใดมีลักษณะพัดไปมา ธาตุนั้นเป็นวาโยธาตุ วาโยธาตุนั้นที่เป็นภายใน คือ ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงเบื้องต่ำ ลมในท้อง ลมในไส้ ลมพัดไปตามตัว ลมหายใจ ฯ

ความกำหนดพิจารณาภายในนี้ ให้เห็นว่าเป็นแต่เพียงธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ประชุมกันอยู่ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา เรียกว่า ธาตุกัมมัฏฐาน ฯ

อริยสัจ 4

1. ทุกข์ คือ ความไม่สบายกายไม่สบายใจ

2. สมุทัย คือ เหตุให้ทุกข์เกิด

3. นิโรธ คือ ความดับทุกข์

4. มรรค คือ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ ได้ชื่อว่า ทุกข์ เพราะเป็นของทนได้ยาก ฯ

ต้นเหตุ คือ ความทะยานอยากได้ชื่อว่า สมุทัย เพราะเป็นเหตุให้ทุกข์เกิด ฯ ต้นเหตุนี้มีประเภทเป็น 3 คือ ต้นเหตุความทะยานอยากในอารมณ์ที่น่ารักใคร่ เรียกว่า กามตัณหาอย่าง 1 ต้นเหตุความอยากเป็นโน่นเป็นนี่ เรียกว่า ภวตัณหาอย่าง 1 ต้นเหตุความอยากไม่เป็นโน่นไม่เป็นนี่ เรียกว่า วิภวตัณหาอย่าง 1

ความดับต้นเหตุได้สิ้นเชิง ทุกข์ดับไปหมด ได้ชื่อว่า นิโรธ เพราะเป็นดับทุกข์ ฯ

ปัญญาอันเห็นชอบว่า สิ่งนี้ทุกข์ สิ่งนี้เหตุให้ทุกข์เกิด สิ่งนี้ความดับทุกข์ สิ่งนี้ทางให้ถึงความดับทุกข์ได้ชื่อว่า มรรค เพราะเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

มรรคนั้นมีองค์ 8 ประการ คือ ปัญญาอันเห็นชอบ 1 ดำริชอบ 1 เจรจาชอบ 1 ทำการงานชอบ 1 เลี้ยงชีวิตชอบ 1 ทำความเพียรชอบ 1 ตั้งสติชอบ 1 ตั้งใจชอบ 1

ทุกข์ คือ สภาพทนได้ยากจึงทำให้ไม่สบายกาย ไม่สบายใจ

สมุทัย คือ เหตุให้เกิดทุกข์ ได้แก่ กิเลส (1,500) ตัณหา (107)

นิโรธ คือ ความดับทุกข์ ได้แก่ ดับตัณหาเสีย และ

มรรค คือ ทางแห่งความดับทุกข์ มีองค์ 8 คือ (1) ปัญญาเห็นชอบ (2) ดำริชอบ (3) เจรจาชอบ (4) ทำการงานชอบ (5) เลี้ยงชีวิตชอบ (6) เพียรชอบ (7) ตั้งสติชอบ (8) ตั้งใจชอบ ฯ

อริยสัจ คือ **ความจริงอันประเสริฐ** อันเป็นหลักธรรมชั้นสูงที่พระศาสดาทรงค้นพบ จึงได้**สัมมาสัมโพธิญาณ** คือ ตรัสรู้เองโดยชอบ ฯ

ปัญจกะ คือ หมวด 5

อนันตริยกรรม 5

1. **มาตุฆาต** ฆ่ามารดา
2. **ปิตุฆาต** ฆ่าบิดา
3. **อรหัตฆาต** ฆ่าพระอรหันต์
4. **โลหิตุปบาท** ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงยังพระโลหิตให้ห้อขึ้นไป
5. **สังฆเภท** ยังสงฆ์ให้แตกจากกัน ฯ

กรรม 5 อย่างนี้ เป็นบาปอันหนักที่สุด ห้ามสวรรค์ ห้ามนิพพาน ตั้งอยู่ในฐานปาราชิกของผู้นับถือพระพุทธศาสนา ห้ามไม่ให้ทำเป็นเด็ดขาด ฯ

ข้อพึงสังเกต : **มาตุฆาต ปิตุฆาต** คือ ฆ่าแม่ ฆ่าพ่อ เคยปรากฏบนหน้าสื่อสารมวลชนมาแล้ว คนเราขนาดฆ่าแม่ฆ่าพ่อของตัวเองได้ มีหรือจะฆ่าผู้อื่นไม่ได้ **อรหัตฆาต** ฆ่าพระอรหันต์คงจะทำได้ยากในสมัยปัจจุบันนี้ แต่ท่านห้ามไว้ เพราะแม้พระภิกษุสามเณรก็ตามพึงเห็นแก่ผ้าเหลือง อันเป็นธงชัยแห่งพระอรหันต์เช่นกัน **โลหิตุปบาท** คงจะไม่มีแน่แต่อดีตพุทธกาลเคยมี เช่น เทวทัตต์ เคยผลักก้อนหินจากยอดเขาคิชฌกูฏ เพื่อให้ทับพระพุทธองค์ แต่เมื่อถูกพระองค์เพียงสะกิดหินจนทำพระโลหิตให้ห้อ **สังฆเภท** ทำสงฆ์ให้แตกจากกัน จะเกิดขึ้นได้ก็เฉพาะบริษัท 4 ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เท่านั้น จะก่อกรรมนี้ให้เกิดขึ้นได้ ท่านจึงห้ามชาวพุทธกระทำกรรมหนัก 4 อย่างนี้โดยเด็ดขาด ฯ

อภินิหารปัจเจกชน 5

1. ควรพิจารณาทุก ๆ วันว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดาไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้
2. ควรพิจารณาทุก ๆ วันว่า เรามีความเจ็บเป็นธรรมดาไม่ล่วงพ้นความเจ็บไปได้
3. ควรพิจารณาทุก ๆ วันว่า เรามีความตายเป็นธรรมดาไม่ล่วงพ้นความตายไปได้

4. ควรพิจารณาทุก ๆ วันว่า เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น
5. ควรพิจารณาทุก ๆ วันว่า เรามีกรรมเป็นของตัว เราทำดีจักได้ดี ทำชั่วจักได้ชั่ว

อภิณหปัจเจกเวทนี คือ ข้อที่ควรพิจารณาเนื่อง ๆ หรือพิจารณาทุก ๆ วัน เพื่อเป็นการไม่ประมาท เพราะสังขารทั้งปวงย่อมมีแก่ เจ็บ ตาย พลัดพราก จากทุกข์ศฤงคาร และของที่รักใคร่ชอบใจไป ตายแล้วจะเอาอะไรติดตัวไปด้วยไม่ได้เลย จะติดตัวไปได้ก็แต่กรรมดี กรรมชั่วที่ทำไว้ในชาตินี้เท่านั้น จึงทุกคนควรจะทำกรรมดีไว้จักได้ติดตามไปในชาติหน้า ๆ

เวสัชชกรณธรรม คือ ธรรมทำความกล้าหาญ 5 อย่าง

1. สัทธา เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ
2. สีล รักษากายวาจาให้เรียบร้อย
3. พานุสัจจะ ความเป็นผู้ศึกษามาก
4. ปัญญา รอบรู้สิ่งที่ควรรู้

สัทธา คือ เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ ได้แก่ เชื่อกรรมคือทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

สีล คือ รักษากายวาจาให้เรียบร้อย ได้แก่ สำรวมกายวาจาอยู่ในสุจริต

พานุสัจจะ คือ ความเป็นผู้ศึกษามาก ได้แก่ เป็นผู้คงแก่เรียน หรือ พหูสูต

วิริยารัมภะ คือ ปรารถนาความเพียร ได้แก่ ระดมความเพียรพยายามอย่างเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว เพื่อบรรลุธรรมที่หวังไว้

ปัญญา คือ รอบรู้สิ่งที่ควรรู้ ได้แก่ ต้องศึกษาแสวงหาความรู้ให้มีปัญญาแตกฉาน เกิดปฏิภาณไหวพริบ บรรลุไว้ในสมอง สามารถนำออกมาใช้ได้ทุกเวลา ๆ

องค์แห่งภิกษุใหม่ 5 อย่าง

1. สำรวมในพระปาติโมกข์ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าห้าม ทำตามข้อที่ทรงอนุญาต
 2. สำรวมอินทรีย์ คือ ระวัง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ความยินดียินร้ายครอบงำได้ ในเวลาที่เห็นรูปด้วยนัยน์ตา เป็นต้น
 3. ความเป็นคนไม่เอิกเกริกเฮฮา
 4. อยู่ในเสนาสนะอันสงบ
 5. มีความเห็นชอบ
- ภิกษุใหม่ควรตั้งอยู่ในธรรม 5 อย่างนี้ ๆ

ข้อพึงสังเกต : ภิกษุใหม่ คือ สละเพศจากฆราวาสเข้าสู่การครองผ้ากาสาวพัตร์ครั้งแรก ย่อมจะยังไม่คุ้นเคยกับธรรมเนียมสงฆ์ จึงควร

สำรวมในพระปาติโมกข์ ได้แก่ ควรหาอ่านหนังสือนวโกวาทเป็นดีที่สุด จะได้รับรู้หลักธรรม ในระหว่างอยู่ครองสมณเพศ และจะได้ไม่ละเมิดพระธรรมวินัย

สำรวมอินทรีย์ 6 เมื่อเป็นสมณะจะต้องระมัดระวัง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เมื่อตา ดูหู ฟัง ฯ อย่าให้เกิดยินดียินร้ายมาครอบงำได้

ความเป็นคนไม่เอิกเกริก เพราะสมณเพศต้องเป็นผู้สงบเสถียร จะแสดงการเล่นหัวเฮฮาอย่างคฤหัสถ์ไม่ได้

อยู่ในเสนาสนะอันสงบ ภิกษุบวชใหม่ ฟังฝึกนั่งสมาธิในที่อันสงบเพื่อฝึกจิตให้ตั้งมั่นและแน่วแน่ไม่ฟุ้งซ่าน

มีความเห็นชอบ ภิกษุบวชใหม่พึงเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม คือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น ฯ

องค์แห่งธรรมกถึก คือ นักเทศก์ 5 อย่าง

1. แสดงธรรมไปโดยลำดับ ไม่ตัดลัดให้ขาดความ
2. อ่างเหตุผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ
3. ตั้งจิตเมตตาปรารภนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง
4. ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ
5. ไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น คือว่าไม่ยกตนเสียดสีผู้อื่น ฯ

ธรรมกถึก คือ นักเทศก์ พึงแสดงธรรม

- โดยลำดับเรื่องที่ยกขึ้นปรารภเป็นหัวข้อเรื่องซึ่งมีหลักธรรมอะไรก็แสดงไปโดยลำดับ ไม่ตัดลัดข้อความให้ขาดไปจนฟังไม่ติดต่อหรือจนไม่รู้เรื่อง

- พึงอ่างคือยกเหตุผลมาสนับสนุน อ่างอิงให้ผู้ฟังเข้าใจยิ่ง ๆ ขึ้น

- ตั้งจิตเมตตาให้ผู้ฟังได้ประโยชน์จากเรื่องที่เทศนาไปนั้น มีเนื้อหาสาระ พอที่จะนำไปประพฤติปฏิบัติตามได้

- ต้องไม่แสดงธรรมอาศัยเป็นเรื่องด่าว่านินทา ส่อเสียดแบบว่าตนแต่ไปกระทบผู้อื่น ทำนองยกตนข่มท่าน

ภิกษุผู้เป็นธรรมกถึก พึงตั้งองค์ 5 อย่างนี้ไว้ในตน ฯ

อัมมัสสวนานิสงส์ คือ อานิสงส์แห่งการฟังธรรม 5 อย่าง

1. ผู้ฟังธรรมย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
2. สิ่งใดได้เคยฟังแล้ว แต่ไม่เข้าใจชัดย่อมเข้าใจสิ่งนั้นชัด
3. บรรเทาความสงสัยได้
4. ทำความเห็นให้ถูกต้องได้
5. จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส

อานิสงส์แห่งการฟังธรรม

- (1) ผู้ฟังย่อมได้ฟังเรื่องราวที่ยังไม่เคยได้ยินได้ฟังมาก่อน
- (2) แม้เคยฟังแล้วก็จะเข้าใจชัดเจนยิ่ง ๆ ขึ้น
- (3) หหมดความสงสัยที่เคยมีมาแต่แรก ๆ ได้
- (4) จึงทำความเข้าใจได้ชัดเจนถูกต้อง
- (5) จิตใจของผู้ฟังย่อมโปร่งใสไร้มลทินทั้งปวง ฯ

พละ คือ ธรรมเป็นกำลัง 5 อย่าง

1. สัทธา - ความเชื่อ
2. วิริยะ - ความเพียร
3. สติ - ความระลึกได้
4. สมาธิ - ความตั้งใจมั่น
5. ปัญญา - ความรอบรู้

อินทรีย์ 5 ก็เรียก เพราะเป็นใหญ่ในกิจของตน ฯ

พละ แปลว่า กำลัง บุคคลที่จะประกอบกิจใด ๆ ถ้ามีกำลังย่อมจะประสบความสำเร็จ กล่าวคือ

- เกิดความเชื่อว่าการงานนั้นดีมีประโยชน์ต่อตนและส่วนรวมจริง ๆ
 - เกิดมีความเพียรพยายามที่จะกระทำกิจการนั้น ๆ
 - มีสติอยู่ทุกขณะที่ลงมือกระทำกิจการนั้น ๆ
 - มีความมั่นใจแน่นต่องานที่กระทำอยู่เสมอ
 - ใช้ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ทุ่มเททำงานให้บรรลุเป้าหมาย ฯ

นิเวศ 5

นิเวศ คือ ธรรมอันกันจิตไม่ให้บรรลุความดี มี 5 อย่าง

1. พอใจรักใคร่ในอารมณ์ที่ชอบใจ มีรูปเป็นต้น เรียก **กามฉันท**
2. ปองร้ายผู้อื่น เรียก **พยาบาท**
3. ความมีจิตหุดหู่และเคลิบเคลิ้ม เรียก **อุทธัจจกุกกุจจะ**
- 4.
5. ลังเลไม่ตกลงได้ เรียก **วิจิกิจฉา**

ธรรมอันกันจิตไม่ให้มองเห็นธรรมอันเป็นกุศลสะกิดกันไม่ให้บรรลุความดี เพราะพอใจในกาม มีจิตพยาบาทปองร้ายผู้อื่น มีจิตหุดหู่และเคลิบเคลิ้มมีจิตฟุ้งซ่านขาดสมาธิ และลังเลพะวงสงสัยตลอดเวลา จึงทำให้จิตไม่บรรลุความดีได้ ควรขจัดนิเวศดังกล่าวให้หมดไป

ขันธ 5

กายกับใจนี้ แบ่งออกเป็น 5 กอง เรียกว่าขันธ 5

1. รูป
2. เวทนา
3. สัญญา
4. สังขาร
5. วิญญาณ

ธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ประชุมกันเป็นกายนี้ เรียกว่า **รูป**

ความรู้สึกอารมณ์ว่า เป็นสุข คือ สบายกาย สบายใจ หรือเป็นทุกข์ คือไม่สบายกายไม่สบายใจ หรือเฉย ๆ คือไม่ทุกข์ไม่สุข เรียกว่า **เวทนา**

ความจำได้หมายรู้ คือ จำรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อารมณ์ที่เกิดกับใจได้ เรียกว่า **สัญญา**
เจตสิกกรรม คือ อารมณ์ที่เกิดกับใจ เป็นส่วนดีเรียกกุศล เป็นส่วนชั่วเรียกอกุศล เป็นส่วนกลาง ๆ ไม่ดีไม่ชั่ว เรียกอัพยากฤต เรียกว่า **สังขาร**

ความรู้สึกอารมณ์ในเวลาเมื่อรูปมากระทบตา เป็นต้น เรียกว่า **วิญญาณ**

ขันธ 5 นี้ ย่อเรียกว่า **นาม – รูป** เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ รวมเข้าเป็น **นาม** รูปคงเป็น **รูป**

ข้อควรสังเกต : ขันธ 5 แปลว่า **กอง หมวด** ขันธ 5 ก็คือ กอง 5 มี รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

- **รูป** คือ สภาพที่จะต้องสลายไปเพราะปัจจัยต่าง ๆ อันขัดแย้ง ถ้าธาตุ 4 แยกก็ตาย
- **เวทนา** คือ ความเสวยอารมณ์ มีทั้งเป็นสุข เป็นทุกข์ หรือเฉย ๆ

- **สัญญา** คือ ความจำได้หมายรู้เกิดจากความสัมผัสระหว่างตาจํารูป , หูจําเสียง , จมูกจํากลิ่น , ลิ้นจํารส โภถูจําพะจําสัมผัส
- **สังขาร** คือ สิ่งทีบ้จจํยปรุ่งแต่ง ทีเกิดจากเหตุบ้จจํย เป็นรูปธรรมกั้ตามเป็นนามธรรมกั้ตาม
- **วิญญาณ** คือ ความรู้แจ้งอารมณ์เมื่ออายตนะภายในมากระทบอายตนะภายนอก เช่น เมื่อตา มากระทบรูป เป็นต้น

ฉักกะ คือ หมวด 6

คารวะ 6 อย่าง

ความเอื้อเฟื้อในพระพุทธเจ้า 1 ในพระธรรม 1 ในพระสงฆ์ 1 ในความศึกษา 1 ในความไม่ประมาท 1 ในปฏิสันถาร คือต้อนรับปราศรัย 1 ภิกษุควรทำคารวะ 6 ประการนี้ ๕

ข้อพึงสังเกต : การแสดงความเคารพบูชาคุณพระพุทธรูป คุณพระธรรม คุณพระสงฆ์ เช่นบูชาพระพุทธรูป ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย และเคารพพระสงฆ์สาวกผู้บวช สืบต่อศาสนาในฐานะเป็นสมมติสงฆ์ ตั้งใจเล่าเรียนศึกษาพระธรรมคำสอนไม่แสดงอาการประมาท ทำการต้อนรับปราศรัยด้วยความอ่อนน้อมตามสถานะต่อแขกผู้มาเยี่ยมเยียนเป็นคุณธรรมที่ภิกษุควรกระทำ ๕

สาราณียธรรม 6 อย่าง

ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง เรียก **สาราณียธรรม** มี 6 อย่าง คือ

1. เข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนภิกษุสามเณร ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยชวนชวยในกิจธุระของเพื่อนกันด้วยกายมีพยาบาลภิกษุไข้เป็นต้น ด้วยจิตเมตตา
 2. เข้าไปตั้งวจีกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนภิกษุสามเณร ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยชวนชวยในกิจธุระของเพื่อนกันด้วยวาจา เช่น กล่าวสั่งสอนเป็นต้น ด้วยจิตเมตตา
 3. เข้าไปตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนภิกษุสามเณร ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ คิดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่เพื่อนกัน
 4. แบ่งปันลาภที่ตนได้มาแล้วโดยชอบธรรม ให้แก่เพื่อนภิกษุสามเณรไม่หวงไว้บริโภคจำเพาะผู้เดียว
 5. รักษาศีลบริสุทธิเสมอกันกับภิกษุสามเณรอื่น ๆ ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของผู้อื่น
 6. มีความเห็นร่วมกันกับภิกษุสามเณรอื่น ๆ ไม่วิวาทกับใคร ๆ เพราะมีความเห็นผิดกัน
- ธรรม 6 อย่างนี้ ทำผู้ประพฤติให้เป็นที่รักที่เคารพของผู้อื่น เป็นไปเพื่อความพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ๕

อายตนะภายใน 6

ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อินทรีย์ 6 ก็เรียก ฯ

อายตนะ คือ แดนต่อความรู้ หรือ เครื่องรู้และสิ่งที่รู้ เช่น ตาเป็นเครื่องรู้ รูปเป็นสิ่งที่รู้ เป็นต้น ทั้ง 6 อย่างนี้เป็น เครื่องรู้ (อยู่ภายใน)

อายตนะภายนอก 6

รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ คืออารมณ์ที่มาถูกต้องกาย ธรรม คือ อารมณ์เกิดกับใจอารมณ์ 6 ก็เรียก ฯ

- เครื่องต่อภายนอก หรือ สิ่งที่ถูกรู้ (อยู่ภายนอก) คือ ตาคู่กับรูป 1 หู คู่กับเสียง 1 จมูกคู่กับกลิ่น 1 ลิ้นคู่กับรส 1 กายคู่กับโผฏฐัพพะ 1 ใจคู่กับธรรมารมณ์ 1

วิญญาณ 6

อาศัยรูปกระทบตา เกิดความรู้ขึ้น เรียก จักขุวิญญาณ

อาศัยเสียงกระทบหู เกิดความรู้ขึ้น เรียก โสตวิญญาณ

อาศัยกลิ่นกระทบจมูก เกิดความรู้ขึ้น เรียก ฆานวิญญาณ

อาศัยรสกระทบลิ้น เกิดความรู้ขึ้น เรียก ชิวหาวิญญาณ

อาศัยโผฏฐัพพะกระทบกาย เกิดความรู้ขึ้น เรียก กายวิญญาณ

อาศัยธรรมเกิดกับใจ เกิดความรู้ขึ้น เรียก มโนวิญญาณ

อายตนะภายใน คือ เครื่องรับรู้ กระทบ อายตนะภายนอก คือ สิ่งที่อยู่เป็นของคู่กันจึงเกิดเป็น วิญญาณ คือ เกิดรู้แจ้งอารมณ์ดังกล่าวมานั้น ฯ

สัมผัส 6

อายตนะภายใน มีตาเป็นต้น อายตนะภาคนอก มีรูปเป็นต้น วิญญาณมีจักขุวิญญาณเป็นต้น กระทั่งกัน เรียก สัมผัส มีชื่อตามอายตนะภายใน เป็น 6 คือ

1. จักขุสัมผัส
2. โสตสัมผัส
3. ฆานสัมผัส
4. ชิวหาสัมผัส
5. กายสัมผัส
6. มโนสัมผัส

เวทนา 6

สัมผัสนั้นเป็นปัจจัยให้เกิด เวทนา เป็นสุขบ้าง ทุกข์บ้าง ไม่ทุกข์ไม่สุขบ้าง มีชื่อตามอายตนะภายใน เป็น 6 คือ

1. จักขุสัมผัสสชาเวทนา
2. โสตสัมผัสสชาเวทนา
3. ฆานสัมผัสสชาเวทนา
4. ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา
5. กายสัมผัสสชาเวทนา
6. มโนสัมผัสสชาเวทนา

ธาตุ 6

1. ปฐวีธาตุ คือ ธาตุดิน
2. อาโปธาตุ คือ ธาตุน้ำ
3. เตโชธาตุ คือ ธาตุไฟ
4. วาโยธาตุ คือ ธาตุลม
5. อากาศธาตุ คือ ช่องว่างมีในกาย
6. วิญญาณธาตุ คือ ความรู้อะไรได้ ๆ

- ธาตุ คือ สิ่งที่ทรงสภาวะของมันอยู่เองตามธรรมชาติของเหตุปัจจัยมีธาตุดิน - น้ำ - ไฟ - ลม ดังกล่าวมาแล้วในหมวดธาตุ 4

- ช่องว่างมีในกาย เช่น ช่องหู ช่องจมูก เป็นต้น เรียก อากาศธาตุ
- ความรู้อะไรได้เป็นสิ่งละเอียดมองด้วยตาไม่เห็น เรียก วิญญาณธาตุ

ตัดตะ คือ หมวด 7

อปริหานิยธรรม 7 อย่าง

ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว ชื่อว่า อปริหานิยธรรม มี 7 อย่าง คือ

1. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์
2. เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุม ก็พร้อมเพรียงกันเลิกและพร้อมเพรียงกันช่วยทำกิจที่สงฆ์จะต้องทำ
3. ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่บัญญัติขึ้น ไม่ถอนสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้แล้ว สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบทตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้
4. ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่เป็นประธานในสงฆ์ เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เชื่อฟังถ้อยคำของท่าน
5. ไม่ลุอำนาจแก่ความอยากที่เกิดขึ้น
6. ยินดีในเสนาสนะป่า

7. ตั้งใจอยู่ว่า เพื่อนภิกษุสามเณร ซึ่งเป็นผู้มีศีล ซึ่งยังไม่มาสู่อาวาส ขอให้มา ที่มาแล้ว ขอให้ อยู่เป็นสุข

ธรรม 7 อย่างนี้ ตั้งอยู่ในผู้ใด ผู้นั้นไม่มีความเสื่อมเลย มีแต่ความเจริญฝ่ายเดียว ฯ

ข้อควรจำ : การประชุมร่วมกัน เป็นการสมัคครุสมานสามัคคีรัฐนัสัยใจคอซึ่งกันและกัน เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นต่อกันและกัน จึงควรประชุมกันสม่ำเสมอ

- เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกัน เมื่อเลิกก็พร้อมเพรียงกันเลิก พร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะพึงกระทำก่อน หลังประชุม เช่น การจัดสถานที่เก็บสิ่งของในที่ประชุม

- ไม่บัญญัติสิ่งที่พระศาสดาไม่ได้ทรงบัญญัติขึ้นมาอีก ไม่ถอนสิ่งที่พระองค์บัญญัติไว้แล้ว และศึกษาในสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้แล้วนั้นให้เข้าใจทั่ว

- เชื่อฟัง เคารพยำเกรงภิกษุผู้เป็นประธานในสงฆ์

- อดทนต่อความอยากที่เกิดขึ้นโดยไม่ลุ่มลุ่ม

- ยินดีในเสนาสนะป่า เพื่อฝึกฝนอบรมจิตใจให้เป็นสมาธิ

- ตั้งใจต้อนรับผู้มีศีลจะมาสู่อาวาส ขอให้มา ที่มาแล้วต้องต้อนรับปราศรัย ให้ท่านอยู่ดีมีสุขตามอัธยาศัย ฯ

อริยทรัพย์ 7

ทรัพย์ คือ คุณความดีที่มีในสันดานอย่างประเสริฐ เรียกว่า อริยทรัพย์ มี 7 อย่าง คือ

1. สัทธา เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ

2. สील รักษากายวาจาให้เรียบร้อย

3. หิริ ความละอายต่อบาปทุจริต

4. โอตตัปปะ สะดุ้งกลัวต่อบาป

5. พาหุสัจจะ ความเป็นคนเคยได้ยินได้ฟังมามาก คือ จำทรงธรรมและรู้ศิลปวิทยามาก

6. จาคะ สละให้ปันสิ่งของของตนแก่คนที่ควรให้ปัน

7. ปัญญา รอบรู้สิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ ฯ

อริยทรัพย์ 7 ประการนี้ ดีกว่าทรัพย์ภายนอก มีเงินทองเป็นต้น ควรแสวงหาไว้ให้มีในสันดาน ฯ

ข้อควรจำ : อริยทรัพย์ ทรัพย์อันประเสริฐ มี

1. ศรัทธา ความเชื่อในสิ่งที่ได้ตรัสรองด้วยเหตุผลอย่างดีแล้ว

2. ศีล มี 2 อย่าง คือ อาศาปริยศีล ได้แก่ นิจศีล , ศีล 5 , อุโบสถศีล , ศีล 8 กรรมบท คือ ศีล 10 เป็นศีลของคฤหัสถ์ อนาศาริยศีล ได้แก่ ศีล 227 เป็นภิกษุสงฆ์

4. จะพูดสิ่งใดก็ไม่พูด เพื่อจะเบียดเบียนตนและผู้อื่น
5. จะทำสิ่งใดก็ไม่ทำ เพื่อจะเบียดเบียนตนและผู้อื่น
6. มีความเห็นชอบ มีเห็นว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น
7. ให้ทานโดยเคารพ คือ เอื้อเฟื้อแก่ของที่ตัวให้ และผู้รับทานนั้น ไม่ทำอาการดูจึ่งเสีย ฯ

ข้อพึงสังเกต : สุภาพบุรุษ ประกอบด้วยธรรม 7 ประการ มี ศรัทธา หิริ โอตตปปะ พาหุสัจจะ วิริยะ ปัญญา จะปรีชา จะคิดจะพูดจะทำสิ่งใด ๆ ย่อมไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่นให้เดือดร้อน มีสัมมาทิฐิ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ให้ปันสิ่งใดแก่ใครก็ให้ด้วยความเคารพแก่ของที่ให้แก่ผู้รับ ไม่ทำดูจโยนให้ ฯ

โพชฌงค์ 7

1. สติ	ความระลึกได้
2. ทัมมวิจยะ	ความสอดส่องธรรม
3. วิริยะ	ความเพียร
4. ปีติ	ความอิ่มใจ
5. ปัสสัทธิ	ความสงบใจและอารมณ์
6. สมาธิ	ความตั้งใจมั่น
7. อุpekขา	ความวางเฉย

เรียกตามประเภทว่า สติสัมโพชฌงค์ ไปโดยลำดับจนถึงอุpekขาสัมโพชฌงค์ ฯ

คำว่า **“โพชฌงค์”** แปลว่า ธรรมอันเป็นองค์แห่งการตรัสรู้ หรือองค์ของผู้ตรัสรู้ คือ มี **สติ** ความระลึกชอบ **ทัมมวิจยะ** สอดส่องเลือกเฟ้นธรรม **วิริยะ** ด้วยความเพียรอันแรงกล้า **ปีติ** เกิดความอิ่มใจ **ปัสสัทธิ** จนเกิดความสงบใจสงบอารมณ์ **สมาธิ** เกิดใจแน่วแน่เป็นอันหนึ่งอันเดียว **อุpekขา** ด้วยจิตเป็นการวางเฉย เมื่อสำเร็จเป้าหมายแล้ว

อัฐฐกะ คือ หมวด 8

โลกธรรม 8

ธรรมที่ครอบงำสัตว์โลกอยู่ และสัตว์โลกย่อมเป็นไปตามธรรมนั้น เรียกว่า โลกธรรม โลกธรรมนั้นมี 8 อย่าง คือ

1. มีลาภ	2. ไม่มีลาภ
3. มียศ	4. ไม่มียศ
5. นินทา	6. สรรเสริญ

7. สุข

8. ทุกข์

ในโลกธรรม 8 ประการนี้ อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ควรพิจารณาว่า สิ่งที่เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ก็ แต่ว่ามันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรรู้ตามที่เป็นจริง อย่าให้มันครอบงำจิตใจได้ คืออย่ายินดีในส่วนที่ปรารถนา อย่าฝืนร้ายในส่วนที่ไม่ปรารถนา ฯ

ข้อควรรู้ : คนเราควรรู้ทันสภาพอันเป็นจริงในโลก คือ อารมณ์ฝ่ายที่น่ายินดี เรียกว่า **อิฏฐารมณ์** ได้แก่ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข อารมณ์ฝ่ายไม่น่ายินดี เรียกว่า **อนิฏฐารมณ์** ได้แก่ ไม่มี (เสื่อม) ลาภ ไม่มี (เสื่อม) ยศ นินทาทุกข์ อันเป็นธรรมดาของโลกมนุษย์ ใครพิจารณาได้ ย่อมจะไม่มีจิตใจหวั่นไหวตามมัน ฯ

ลักษณะตัดสินธรรมวินัย 8 ประการ

ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความกำหนดย่อมใจ 1

เป็นไปเพื่อความประกอบทุกข์ 1

เป็นไปเพื่อความสะสมกองกิเลส 1

เป็นไปเพื่อความอยากใหญ่ 1

เป็นไปเพื่อความไม่สันโดษยินดีด้วยของมีอยู่ คือ มีนี้แล้วอยากได้นั้น 1

เป็นไปเพื่อความคลุกคลีด้วยหมู่คณะ 1

เป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน 1

เป็นไปเพื่อความเลี้ยยกาย 1

ธรรมเหล่านี้ ฟังรู้ว่า ไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่วินัย ไม่ใช่คำสอนของพระศาสดา ฯ

ธรรมเหล่าใด เป็นไปเพื่อความคลายกำหนัด 1

เป็นไปเพื่อความปราศจากทุกข์ 1

เป็นไปเพื่อความไม่สะสมกองกิเลส 1

เป็นไปเพื่อความอยากอันน้อย 1

เป็นไปเพื่อความสันโดษยินดีด้วยของมีอยู่ 1

เป็นไปเพื่อความสงัดจากหมู่ 1

เป็นไปเพื่อความเพียร 1

เป็นไปเพื่อความเลี้ยง่าย 1

ธรรมเหล่านี้ ฟังรู้ว่า เป็นธรรม เป็นวินัย เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา ฯ

ข้อพึงสังเกต : เนื่องด้วยพระธรรมวินัย อันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า มีเป็นธรรมเป็นวินัย และไม่ใช่ธรรมไม่ใช่วินัย เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ หรือ ไม่ใช่คำสั่งสอนของพระองค์ จะพิจารณาได้ตามหลักทั้ง 8 ดังกล่าวแล้วนั้น ฯ

มรรค มีองค์ 8

1. **สัมมาทิฏฐิ** ปัญญาอันเห็นชอบ คือ เห็นอริยสัจ 4
2. **สัมมาสังกัปปะ** ดำริชอบ คือ ดำริออกจากกาม 1 ดำริในอันไม่พยาบาท 1 ดำริในอันไม่เบียดเบียน 1
3. **สัมมาวาจา** เจรจาชอบ คือ เว้นจากวจีทุจริต 4
4. **สัมมากัมมันตะ** ทำการงานชอบ คือ เว้นจากกายทุจริต 3
5. **สัมมาอาชีวะ** เลี้ยงชีวิตชอบ คือ เว้นจากความเลี้ยงชีวิตโดยทางที่ผิด
6. **สัมมาวายามะ** เพียรชอบ คือ เพียรในที่ 4 สถาน
7. **สัมมาสติ** ระลึกรชอบ คือ ระลึกในสติปัฏฐานทั้ง 4
8. **สัมมาสมาธิ** ตั้งใจไว้ชอบ คือ เจริญสมาธิทั้ง 4

ในองค์มรรคทั้ง 8 นั้น เห็นชอบ ดำริชอบ สงเคราะห์เข้าใน **ปัญญาศึกษา** วาจาชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ สงเคราะห์เข้าใน **ศีลศึกษา** เพียรชอบ ระลึกรชอบ ตั้งใจชอบ สงเคราะห์เข้าใน **จิตตศึกษา** ฯ

นวกะ คือ หมวด 9

มละ คือ มลทิน 9 อย่าง

โกรธ 1 ลบหลู่บุญคุณท่าน 1 ริษยา 1 ตระหนี่ 1 มายา 1 มัถกวด 1 พุดปด 1 มีความปรารถนาลามก 1 เห็นผิด 1

มละ คือ มลทิน ได้แก่ เครื่องเศร้าหมอง เป็นกิเลสเครื่องเศร้าหมองดุจสนิมในใจมี 9 อย่าง คือ

1. โกรธ	- โกรธ	แก้ด้วย	เมตตาการุณา
2. มัถษะ	- ลบหลู่บุญคุณท่าน	แก้ด้วย	กตัญญูกตเวที
3. อีสสา	- ริษยา	แก้ด้วย	มุทิตา
4. มัจฉริยะ	- ตระหนี่	แก้ด้วย	จาคะ
5. มายา	- มารยา	แก้ด้วย	สัจจะ
6. สาถยยะ	- มัถกวด	แก้ด้วย	อัตตัญญูตา

7. มุสาวาท	-	พุดปด	แก้ด้วย	วจีสัจจะ
8. ปาปิฉฉา	-	ปรารถนาลามก	แก้ด้วย	สันโดษ
9. มัจฉาทิฏฐิ	-	เห็นผิด	แก้ด้วย	สัมมาทิฏฐิ

ทศกะ คือ หมวด 10

อกุศลกรรมบท 10

จัดเป็นกายกรรม คือ ทำด้วยกาย 3 อย่าง

1. ปาณาติบาต - ทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง คือ ฆ่าสัตว์
2. อทินนาทาน - คือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย
3. กามมุสุมิจฉาจาร - ประพฤติผิดในกาม

จัดเป็นวจีกรรม คือ ทำด้วยวาจา 4 อย่าง

4. มุสาวาท - พุดเท็จ
5. ปิสุนวจา - พุดส่อเสียด
6. ผรุสวจา - พุดคำหยาบ
7. สัมผัสปลลาปะ - พุดเพื่อใจ

จัดเป็นมโนกรรม คือ ทำด้วยใจ 3 อย่าง

8. อภิชณา - โลกอยากได้ของเขา
9. พยาบาท - ปองร้ายเขา
10. มิจฉาทิฏฐิ - เห็นผิดจากคลองธรรม

กรรม 10 อย่างนี้ เป็นทางบาป ไม่ควรดำเนิน ฯ

- ข้อพึงจำ :
1. กายกรรม เป็นกายทุจริต
 2. วจีกรรม เป็นวจีทุจริต
 3. มโนกรรม เป็นมโนทุจริต

รวมเป็น 10 เป็นทางแห่งความไม่ดี บุคคลควรเว้น เพื่อความเจริญแก่ตนเอง ฯ

กุศลกรรมบท 10

จัดเป็นกายกรรม 3 อย่าง

1. ปาณาติปาตาเวรมณี - เว้นจากทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง
2. อทินนาทานาเวรมณี - เว้นจากถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย

3. กาเมสุมิจฉาจาธาเวรมณี - เว้นจากประพฤตินิยาม

จัดเป็นวจีกรรม 4 อย่าง

4. มุสาวาทา - เว้นจากพูดเท็จ
5. ปิสุนาย วาจาเย เวรมณี - เว้นจากพูดส่อเสียด
6. ผรุสย วาจาเย เวรมณี - เว้นจากพูดคำหยาบ
7. สัมผัสปลลาปา เวรมณี - เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ

จัดเป็นมโนกรรม 3 อย่าง

8. อนภิชฌา - ไม่โลภอยากได้ของเขา
9. อพยาบาท - ไม่พยาบาทปองร้ายเขา
10. สัมมาทิฏฐิ - เห็นชอบตามคลองธรรม

กรรม 10 อย่างนี้ เป็นทางบุญ ควรดำเนิน ฯ

บุญกิริยาวัตถุ 10 อย่าง

1. ทานมัย	บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน
2. สีลมัย	บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล
3. ภาวนามัย	บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา
4. อปจายนมัย	บุญสำเร็จด้วยการประพฤติก่อมตนแก่ผู้ใหญ่
5. เวชยวัจจมัย	บุญสำเร็จด้วยการช่วยขวนขวายในกิจที่ชอบ
6. ปัตติทานมัย	บุญสำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญ
7. ปัตตานุโมทนามัย	บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ
8. รัम्मัสสวนมัย	บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม
9. รัम्मเทศนามัย	บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม
10. ทิฏฐุชุกัมม	การทำความเห็นให้ตรง

ข้อพึงจำ : บุญกิริยาวัตถุ แปลว่า **สิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ 3** ข้อแรกเป็นบุญกิริยาวัตถุ 3

- การให้ทาน เป็นการลดความตระหนี่ - การรักษาศีล เป็นการทำให้ชุ่มเย็น
- การเจริญภาวนา เป็นการบำเพ็ญเพียร
- การก่อกมตน เป็นการแสดงการอ่อนน้อมแสดงคารวะต่อผู้อาวุโส
- การช่วยขวนขวายในกิจ เป็นการช่วยส่วนรวมให้เกิดความรู้ความสามัคคี
- การให้ส่วนบุญ เป็นการยินดีกับความดีของคนอื่น

- การฟังธรรม ทำให้เกิดความรู้ความสว่างเกิดสติปัญญา
- การแสดงธรรม ทำให้ผู้อื่นรู้ในสิ่งที่ไม่เคยรู้
- การทำความเห็นให้ตรง เพื่อให้เขาทำความดีความถูกต้องตามคลองธรรม ฯ

ธรรมที่บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ 10 อย่าง

1. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า บัดนี้เรามีเพศต่างจากคฤหัสถ์แล้ว อากการกิริยาใด ๆ ของสมณะ เราต้องทำอากการกิริยานั้น ๆ
2. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า ความเลี้ยงซีพของเราเนื่องด้วยผู้อื่น เราควรทำตัวให้เขาเลี้ยงง่าย
3. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า อากการกาย วาจาอย่างอื่นที่เราจะต้องทำให้ดีขึ้นไปกว่านี้ยังมีอยู่อีก ไม่ใช่เพียงเท่านี้
4. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า ตัวของเราเองดีเตียนตัวเราเองโดยศีลได้หรือไม่
5. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า
6. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งนั้น
7. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของตัว เราทำดีจักได้ดี ทำชั่วจักได้ชั่ว
8. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า วันคืนล่วงไป ๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่
9. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า เรายินดีในที่สังัดหรือไม่
10. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า คุณวิเศษของเรามีอยู่หรือไม่ ที่จะให้เราเป็นผู้ไม่เก้อเขินในเวลาเพื่อนบรรพชิตถามในกาลภายหลัง ฯ

ข้อพึงสังเกต : การที่บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ 10 อย่างนี้ เป็นสิ่งดีจะได้สงบเสงี่ยม เรียบง่ายเพราะต้องอาศัยผู้อื่นเลี้ยง ยอมให้ผู้อื่นดีเตียนตักเตือนตนได้ พิจารณาสังขารเป็นของไม่เที่ยง ต้องมีเวลาพลัดพรากของรักของชอบใจ เป็นไปตามกรรมทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ไม่ประมาทต่อกาลเวลา เพื่อหาสถานที่บำเพ็ญเพียร เจริญสติปัญญาให้มีในตน เมื่อมีเพื่อนบรรพชิตซักถามในการภายหลัง จะได้มีคำตอบได้โดยไม่เก้อเขิน ฯ

นาถกรณธรรม คือ ธรรมทำที่พึง 10 อย่าง

1. ศีล	รักษากายวาจาให้เรียบร้อย
2. พาหุสัจจะ	ความเป็นผู้ได้สดับตรับฟังมาก
3. กัลยาณมิตรตตา	ความเป็นผู้มีเพื่อนดีงาม
4. โสวัจฉสตา	ความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย

5. กิ่งกรณียสุ ทักขตา	ความขยันช่วยเอาใจใส่ในกิจธุระของเพื่อนภิกษุสามเณร
6. รัมมกามตา	ความใคร่ในธรรมที่ชอบ
7. วิริยะ	เพียรเพื่อจะละความชั่วประพาศิตความดี
8. สันโดษ	ยินดีด้วยผ้านุ่ง ผ้าห่ม อาหาร ที่นอน ที่นั่ง และยา ตามมีตามได้
9. สติ	จำการที่ได้ทำและคำที่พูดแล้วแม่นยำได้
10. ปัญญา	รอบรู้ในกองสังขารตามเป็นจริงอย่างไร ๆ

ข้อพึงจำ : **นาถกรณธรรม** เป็นธรรมสร้างที่พึงให้กับตน ควรที่บรรพชิตจักได้มีข้อธรรมเป็นที่พึงและสามารถบรรลุความดีงาม ละชั่วประพาศิต มีสันโดษ ยินดีในสิ่งที่ตนมีตามมีตามได้ จำการที่เคยทำและคำที่เคยพูด และรอบรู้ในกองสังขารตามความเป็นจริง ๆ

กถาวัตถุ คือ ถ้อยคำที่ควรพูด 10 อย่าง

1. อับปิฉฉกถา	ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความปรารถนาน้อย
2. สันตุฏฐิกถา	ถ้อยคำที่ชักนำให้สันโดษยินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้
3. ปวิเวกกถา	ถ้อยคำที่ชักนำให้สงัดกายสงัดใจ
4. อสังสัคคกถา	ถ้อยคำที่ชักนำไม่ให้ระคนด้วยหมู่
5. วิริยารัมภกถา	ถ้อยคำที่ชักนำไม่ให้ปรารถนาคความเพียร
6. สีลกถา	ถ้อยคำที่ชักนำให้ตั้งอยู่ในศีล
7. สมาริกถา	ถ้อยคำที่ชักนำให้ทำใจให้สงบ
8. วิมุตติญาณทัสสนกถา	ถ้อยคำที่ชักนำให้เกิดความรู้ความเห็นในความจริงที่พ้นจากกิเลส

กถาวัตถุ : เป็นถ้อยคำที่ควรนำมาพูดในหมู่ภิกษุสงฆ์ เป็นการว่ากล่าวแนะนำ ชักจูงและตักเตือนกันเอ ให้มีความปรารถนาน้อย สันโดษในปัจจัยตามมีตามได้ หาที่สงบสงัดไม่ระคนด้วยหมู่ ด้วยปรารถนาคความเพียร ตั้งอยู่ในศีล ทำใจให้สงบให้เกิดปัญญา จนทำให้พ้นจากกิเลส ชักนำให้เพื่อนบรรพชิตเกิดความรู้ความเห็นแจ้ง ในความจริงที่พ้นจากกิเลส อันเป็นสิ่งปรารถนาสูงสุดของบรรพชิต ๆ

อนุสสติ คือ อารมณ์ควรระลึก 10 ประการ

1. พุทธานุสสติ	ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า
2. รัมมานุสสติ	ระลึกถึงคุณของพระธรรม
3. สังฆานุสสติ	ระลึกถึงคุณของพระสงฆ์
4. สีลานุสสติ	ระลึกถึงศีลของตน

5. จาคานุสสติ ระลึกถึงทานที่ตนบริจาคแล้ว
6. เทวดานุสสติ ระลึกถึงคุณที่ทำให้บุคคลให้เป็นเทวดา
7. มรณัสสติ ระลึกถึงความตายที่จะมาถึงตน
8. กายคตาสติ ระลึกทั่วไปในกาย ให้เห็นว่าไม่งาม น่าเกลียดโสโครก
9. อาณาปานสติ ตั้งสติกำหนดลมหายใจเข้าออก
10. อุปสมานุสสติ ระลึกถึงคุณพระนิพพาน ซึ่งเป็นที่ระงับกิเลสและกองทุกข์ ฯ

อนุสสติ 10 นี้ คือ อารมณที่ควรระลึกตามเป็นอุบายเพื่อกำจัดกิเลส ท่านจัดอยู่ในข้อวิปัสสนาธุระ คือ ธุระด้านการเจริญวิปัสสนา เป็นการฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในสภาวะธรรม ฯ

ปกิณณะ คือ หมวดเบ็ดเตล็ด

อุปกิเลส คือ โทษเครื่องเศร้าหมอง 16 อย่าง

1. อภิชฌาวิสมโลภะ ละโมบไม่สมมาเสมอ คือ ความฟุ้งเล็ง
2. โทสะ ร้ายกาจ
3. โกรธ โกรธ
4. อุปนาหะ ผูกโกรธไว้
5. มกฺขะ ลบหลู่คุณท่าน
6. ปลาสะ ตีเสมอ คือ ยกตนเทียบท่าน
7. อิศสา ริษยา คือ เห็นเขาได้ดีทนอยู่ไม่ได้
8. มัจฉริยะ ตระหนี่
9. มายา มารยา คือ เจ้าเล่ห์
10. สาถยยะ ใ้อวด
11. ถัมถะ หัวดี้อ
12. สารัมภะ แข่งดี
13. มานะ ถือตัว
14. อติมานะ ดูหมิ่นท่าน
15. มทะ มัวเมา
16. ปมาทะ เลินเล่อ

อุปกิเลส คือ เครื่องเศร้าหมอง 16 อย่างนี้ ไม่ใช่สิ่งดี เป็นสิ่งทำให้ผู้มีอยู่หลงตัวมัวเมา เอาแต่ใจตัวเอง ีเสมอ ริษยา เจ้าเล่ห์ ใ้อวด หัวดี้อ ถือตัว แข่งดี มัวเมา เลินเล่อ ทำตนให้คิดร้าย ผูกอาฆาต มีกิริยามารยาทเขี้ยวกระด้าง และหยาบคาย จึงควรละและขจัดให้หมดไปจากตนเสีย ฯ

โพธิปักขิยธรรม 37 ประการ

- สติปัฏฐาน 4
- สัมมัปปธาน 4
- อธิธิบาท 4
- อินทรีย์ 5
- พละ 5
- โพชฌงค์ 7

- มรรคมีองค์ 8

โพธิปักขิยธรรม คือ ธรรมอันเป็นฝักฝ่ายของความตรัสรู้ หรือธรรมที่เกี่ยวเนื่อง แก่อริยมรรค รวมหัวข้อธรรมจากหลักธรรมอื่น ๆ เป็น 37 ประการ ผู้หวังจะบรรลุธรรมวิเศษ พึงศึกษาและปฏิบัติตามข้อธรรมเหล่านั้น ๆ

คิหิปฏิบัติ

จตุกกะ กรรมกิเลส คือ กรรมเครื่องเศร้าหมอง 4 อย่าง

1. ปาณาติบาต ทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง
2. อทินนาทาน คือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยอาการขโมย
3. กาเม สุมิจฉากร ประพฤติผิดในกาม
4. มุสาวาท พูดเท็จ

กรรม 4 อย่างนี้ นักปราชญ์ไม่สรรเสริญเลย ๆ

กรรมกิเลส คือ กรรมเครื่องเศร้าหมอง ได้แก่ ธรรมที่เป็นเหตุให้เศร้าหมอง 4 อย่าง คือ

1. ทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง ได้แก่ การฆ่าฟันสังหารกัน
2. คือเอาของที่เจ้าของเขาไม่ให้ คือ อากาธลักขโมย
3. ประพฤติผิดในกาม ผิดลูกเมีย (ผัว) เขา
4. พูดเท็จ เป็นการพูดคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง

เป็นกรรมกิเลส ที่ไม่ควรกระทำ เพราะมีแต่ทางเสื่อมทั้งฝ่ายโลกและฝ่ายธรรม ๆ

อบายมุข คือ เหตุเครื่องฉิบหาย 4 อย่าง

1. ความเป็นนักเลงผู้หญิง
2. ความเป็นนักเลงสุรา
3. ความเป็นนักเลงเล่นการพนัน
4. ความคบคนชั่วเป็นมิตร

โทษ 4 ประการนี้ไม่ควรประกอบ ๆ

ทิฐฐัมมิกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ปัจจุบัน 4 อย่าง

1. อุภูฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่นในการประกอบกิจเลี้ยงชีวิตที่ดี ในการทำธุระหน้าที่ของตนที่ดี
2. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รักษาทรัพย์ที่แสวงหามาได้ ด้วยความหมั่น ไม่ให้เป็นอันตรายที่ดี รักษาการงานของตนไม่ให้เสื่อมเสียไปก็ดี

3. กัลยาณมิตรตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี ไม่คบคนชั่ว

4. สมชีวิตา ความเลี้ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ฯ

คำว่า “**ทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์**” คือ ประโยชน์ที่มองเห็นในปัจจุบัน สามารถมองเห็นและพิสูจน์ได้

(1) **ความหมั่น** ในการประกอบกิจ หน้าที่ การงานประจำ ตลอดจนการศึกษาเพื่อให้เห็นผล สามารถพิสูจน์ได้ทุก ๆ ปี

(2) **ถึงพร้อมด้วยการรักษา** ทรัพย์ที่หาได้ ถ้าพอจะซ่อมแซมหรือแก้ไขได้ก็ควรทำเพื่อไม่ต้องใช้จ่าย ซ้ำหามาแทนอีก เป็นการประหยัดโดยไม่จำเป็นจะต้องจ่ายเพิ่มเติม เป็นการประหยัดเงินได้อีกจำนวนหนึ่ง

(3) **คบเพื่อนมีแต่คนดี** ย่อมมีประโยชน์ เพราะท่านสอนไว้ว่า คบคนเช่นใด ย่อมเป็นคนเช่นนั้น จึงควรคบคนดีเว้นคนชั่วเสีย

(4) **เลี้ยงชีพตามกำลังทรัพย์ที่หาได้** ทรัพย์ที่หาได้จะต้องมากกว่าที่จ่ายไป เป็นการทำมาหาเก็บ เพื่อสร้างอนาคต

พ่อบ้านแม่เรือนผู้หวังความเจริญในชาตินี้ ควรจะยึดหลัก ธรรม 4 ข้อนี้ไว้ในสันดาน เพื่อยกฐานะของตนให้สูง ๆ ขึ้นไป ฯ

สัมปรายิกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ภายนอกมี 4 อย่าง

1. สัทธาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศรัทธา คือ เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ เช่น เชื่อว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น

2. สीलสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศีล คือ รักษา กาย วาจา เรียบร้อยดี ไม่มีโทษ

3. จาคสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการบริจาคทานเป็นการเฉลี่ยสุขให้แก่ผู้อื่น

4. ปัญญาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยปัญญา รู้จักบาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น

ข้อพึงทราบ : ประโยชน์ในกายภาคหน้าของคนเรา ย่อมไม่พ้นจากการขอให้ตนและครอบครัวได้มนุษยสมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ เพื่อว่าหากสิ้นชีวิตไปจากโลกนี้ จะได้พบกับสมบัติที่ตนได้สะสมกระทำไว้ เสมือนทุนเพื่อใช้ในชาติหน้า ฯ

มิตตปฏิรูป คือ มิตรเทียม 4 จำพวก

1. คนปกอลอก

2. คนดีแต่พูด

3. คนหัวประจบ

4. คนชักชวนในทางฉิบหาย ฯ

มิตร 4 จำพวกนี้ ไม่ใช่มิตร เป็นแค่คนเทียมมิตร ไม่ควรคบ ฯ

คำว่า **มิตร** แปลว่า เพื่อน คือผู้มีเสียใจดีมีน้ำใจเอื้อเฟื้อ ถ้าเป็น**มิตรปฏิรูปทาน** หมายถึงมิตรเทียม คน 4 จำพวกข้างต้นนั้น มิใช่มิตร จึงไม่ควรคบหาสมาคมด้วย

1. คนปกอลอก มีลักษณะ 4

- คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว
- เสียให้น้อย คิดเอาให้ได้มาก
- เมื่อมีภัยแก่ตัว จึงรับทำกิจของเพื่อน
- คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ประโยชน์ของตัวเอง ฯ

2. คนดีแต่พูด มีลักษณะ 4

- เก็บเอาของล่วงแล้วมาปราศรัย
- อ้างเอาของที่ยังไม่มีมาปราศรัย
- สงเคราะห์ด้วยสิ่งหาประโยชน์มิได้
- ออกปากฟังมิได้

3. คนหัวประจบ มีลักษณะ 4

- จะทำชั่วก็คล้อยตาม
- จำทำดีก็คล้อยตาม
- ต่อนหน้าว่าสรรเสริญ
- ลับหลังตั้งนินทา ฯ

4. คนชักชวนในทางฉิบหาย มีลักษณะ 4

- ชักชวนดื่มน้ำเมา
- ชักชวนเที่ยวกลางคืน
- ชักชวนให้มัวเมาในการเล่น
- ชักชวนเล่นการพนัน ฯ

มิตรแท้ 4 จำพวก

1. มิตรมีอุปการะ
2. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์
3. มิตรแนะนำประโยชน์
4. มิตรมีความรักใคร่

มิตร 4 จำพวกนี้ เป็นมิตรแท้ ควรคบ ฯ

1. มิตรมีอุปการะ มีลักษณะ 4

- ป้องกันเพื่อนผู้ประมาทแล้ว
- ป้องกันทรัพย์สินสมบัติของเพื่อนผู้ประมาทแล้ว
- เมื่อมีภัย เป็นที่พึ่งพำนักได้
- เมื่อมีธุระ ช่วยออกทรัพย์ให้เกินกว่าที่ออกปาก ๕

2. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มีลักษณะ 4

- ขยายความลับของตนแก่เพื่อน
- ปิดความลับของเพื่อนไม่ให้แพร่งพราย
- ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ
- แม้ชีวิตก็อาจสละแทนได้

3. มิตรณะประโยชน์ มีลักษณะ 4

- ห้ามมิให้ทำความชั่ว
- แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี
- ให้ฟังในสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
- บอกทางสวรรค์ให้

4. มิตรมีความรักใคร่ มีลักษณะ 4

- ทุกข์ ทุกข์ด้วย
- สุข สุขด้วย
- ได้เถียงคนที่พูดติเตียนเพื่อน
- รับรองคนที่พูดสรรเสริญเพื่อน ๕

ข้อพึงสังเกต : **ลักษณะมิตรเทียม** จะแสวงหาผลประโยชน์จากเราทุกวิถีทางแม้ในการปกปิด พุดแต่สิ่งดี ประจบประแจงให้คล้อยตาม และชักชวนในทางอบายมุข ๕

ลักษณะมิตรแท้ มีลักษณะตรงข้าม มีแต่จะช่วยเหลือเพื่อน เพื่อนสุข สุขด้วย เพื่อนทุกข์ ทุกข์ด้วย ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ สามารถเสี่ยงชีวิตแทนได้ และห้ามเพื่อนในทางที่ชั่ว แนะนำทางเกิดประโยชน์และยกย่องเพื่อนทุกวิถีทาง ๕

สังคหวัตถุ 4 อย่าง

1. ทาน ให้ปันสิ่งของของตนแก่ผู้อื่นที่ควรให้ปัน
2. ปิยวาจา เจรจาวาจาที่อ่อนหวาน
3. อัตถจริยา ประพฤติสิ่งที่ประโยชน์แก่ผู้อื่น

4. **สมานัตตตา** ความเป็นคนมีตนเสมอไม่ถือตัว
คุณทั้ง 4 อย่างนี้ เป็นการยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นไว้ได้ ๕

คำว่า **สังคหัตถุ** แปลว่า **คุณเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นไว้ได้** ได้แก่ การสงเคราะห์คนที่ควรสงเคราะห์ให้อยู่ในสังคมได้ เป็นการสนับสนุนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่สร้างความกลมเกลียวก้าวหน้า สร้างความสมานไมตรีกลุ่มชนให้มีพลัง เพื่อต่อสู้กับกลุ่มชนอื่น ๆ ที่เขาไม่มีอย่างเรา ๕

สุขของคฤหัสถ์ 4 อย่าง

1. สุขเกิดแต่การมีทรัพย์
2. สุขเกิดแต่การจ่ายทรัพย์บริโภค
3. สุขเกิดแต่ความไม่ต้องเป็นหนี้
4. สุขเกิดแต่การประกอบกิจการที่ปราศจากโทษ ๕

คนมีทรัพย์ย่อมมีความสุข ความสบายใจ ไม่คิดถึงความขาดแคลนที่จะเกิดขึ้น เพราะมีทรัพย์อยู่ในมือ มีสุขเกิดแต่การจ่ายทรัพย์เพื่อจับจ่ายใช้สอย ซึ่งสิ่งของมาเพื่อกินอยู่ประจำวัน การไม่เป็นหนี้เป็นความสุขของคฤหัสถ์ คำพระท่านว่าคนเป็นหนี้เขาเป็นทุกข์ในโลก ต้องพะวงว่าเมื่อไหร่เขาจะมาทวงถาม และการทำงานเลี้ยงชีพด้วยอาการปราศจากโทษ ไม่เป็นงานมิถนาชีพจึงปราศจากโทษ ๕

ความปรารถนาของบุคคลในโลกที่สมหมายด้วยยาก 4 อย่าง

1. ขอสมบัติจึงเกิดมีแก่เราโดยทางที่ชอบ
2. ขอยศจึงมีแก่เรากับญาติพวกพ้อง
3. ขอเราจงรักษาอายุให้ยืนยาว
4. เมื่อสิ้นชีพ ขอเราจงบังเกิดในสวรรค์ ๕

การปรารถนาสมบัติ ยศ อายุ และทางไปสวรรค์ ย่อมเป็นคำขอร้องวิงวอนของสามัญชนผู้มีกิเลสตัณหา ความสำเร็จจะขึ้นอยู่กับคนที่มี อิทธิบาท 4 เท่านั้นและเริ่มบำเพ็ญกุศลตาม อริยทรัพย์ 7 ซึ่งท่านว่าดีกว่าทรัพย์ภายนอก เช่นเงินทองเป็นต้น หรือไม่ก็ต้องมีธรรมดังจะกล่าวถัดไปในบทนี้ (คือ สัทธา ศีล จาคะ ปัญญา)

ธรรมเป็นเหตุให้สมหมายมีอยู่ 4 อย่าง

1. **สัทธาสัมปทา** ถึงพร้อมด้วยศรัทธา
2. **ศีลสัมปทา** ถึงพร้อมด้วยศีล
3. **จาคสัมปทา** ถึงพร้อมด้วยการบริจาคทาน
4. **ปัญญาสัมปทา** ถึงพร้อมด้วยปัญญา

ท่านว่า บุคคลจะปรารถนา มนุษยสมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติหากได้บำเพ็ญเพียงตามหลักธรรม 4 ประการนี้ ท่านเรียกว่า สัมปรายิกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ในชาติหน้า ๕

ตระกูลมั่งคั่งจะตั้งอยู่นานไม่ได้เพราะสถาน 4

1. ไม่แสวงหาพัสดุที่หายแล้ว
2. ไม่บูรณะพัสดุที่คร่ำคร่า
3. ไม่รู้จักประมาณในการบริโภคสมบัติ
4. ตั้งสตรีและบุรุษทุศีลให้เป็นแม่เรือนพ่อเรือน

ผู้หวังจะดำรงตระกูล ควรเว้นสถาน 4 ประการนี้เสีย ฯ ตระกูลที่ร่ำรวยระดับเรียกว่า เศรษฐีมหาเศรษฐีต้องรู้หลักคือพ่อแม่เจ้าของทรัพย์สิ้นเสียชีวิตลง จึงเป็นมรดกตกทอดแก่ลูก ๆ แต่บรรดาลูก ๆ มักจะรักษามรดก ของพ่อแม่ไม่ได้นาน เพราะเหตุ 4 ประการ คือ

1. ปล่อยให้สมบัติสูญหายไป แต่มิได้ทำมาทดแทนของเดิม
2. ทรัพย์ที่คร่ำคร่าแต่ยังใช้ได้อยู่ แต่ไม่นำมาซ่อมแซมหรือปรับปรุงขึ้นใช้ต่อไปอีก กลับปล่อยให้ทรุดโทรมเสื่อมสลายไปในที่สุด
3. การกินอยู่ไม่รู้จักประมาณ ไม่รู้จักเปรียบเทียบกับเพื่อนบ้าน ไม่รู้จักว่ารายได้เท่านี้ ควรจะจับจ่ายใช้สอยเท่าไร ใช้จ่ายมากกว่ารายรับก็จนลง ๆ ไปเรื่อย ๆ
4. ตั้งลูก ๆ หลาน ๆ ที่เป็นชายหรือหญิงที่ไม่มีศีลมีธรรมให้เป็นพ่อบ้านแม่เรือน ข้อนี้ สำคัญกว่า 3 ข้อแรกเพราะคนเป็นผู้บริหารทรัพย์สิ้น ยังไม่มีศีลธรรมด้วยแล้วทรัพย์สมบัติยิ่งจะสูญหายสลายเร็วไปเท่านั้น ฯ

ธรรมของภราวาส 4

1. สัจจะ สัตย์ซื่อต่อกัน
2. ทามะ รู้จักข่มจิตของตน
3. ชันติ อุดทน
4. จาคะ สละให้ปันสิ่งของของตนแก่คนที่ควรให้ปัน ฯ

ข้อควรสังเกต : การครองเรือนของภราวาสควรมีธรรมประจำใจ 4 ประการคือ

1. **มีสัจจะ** ต่อครอบครัวและเพื่อนบ้าน ไม่หวาดระแวงว่าเขาจะไม่ซื่อ หรือเราก็ไม่หวาดหวั่นว่าเราจะเสียสัจจะต่อเขา อยู่ร่วมกันอย่างชื่นหน้าตาบาน
2. **มีทามะ** รู้จักข่มยับยั้งซึ่งใจ หนักเอาเบาสู้อยู่ไม่ลุอำนาจของความอยากในทางทุจริตกับเพื่อนบ้าน
3. **มีชันติ** รู้จักอดทน อุดทน รักษาอารมณ์ ไม่ถูวามเพราะความเข้าใจผิดแม้เพื่อนบ้านจะรุนแรงมีบางอย่างกระทบกระทั่งฝ่ายตนบ้างก็ตาม คนอดทนย่อมได้รับคำยกย่องสรรเสริญจากเพื่อนบ้านและสาธุชนทั่วไป

4. **มีจาคะ** คือรู้จักแบ่งปันข้าวของของตนให้แก่ผู้ที่ควรจะให้เช่น ผู้มีพระคุณ ครู อาจารย์ และสมณะซึ่งพรากมณีน เป็นการสละและระบายความโลภในใจตนได้ เพราะผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก ผู้ที่ไม่ตรีกับคนทั่วไปเสมอ ๆ

ปัญจกะ คือ หมวด 5

ประโยชน์เกิดแต่การถือโภคทรัพย์ 5 อย่าง

1. เลี้ยงตัว มารดาบิดา บุตรภรรยา บ่าวไพร่ ให้เป็นสุข

2. เลี้ยงเพื่อนฝูงให้เป็นสุข

3. บำบัดอันตรายที่เกิดแต่เหตุต่าง ๆ

4. ทำพลี 5 อย่าง คือ

ก. ญาติพลี สงเคราะห์ญาติ

ข. อติถิพลี ต้อนรับแขก

ค. ปุพฺพเปตพลี ทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย

ฌ. ราชพลี ถวายเป็นหลวง มีเสียวภาชีอากร เป็นต้น

ง. เทวตพลี ทำบุญอุทิศให้เทวดา

5. บริจาคทานในสมณพรากมณีน ผู้ประพฤติชอบ ๆ

ศีล 5

1. ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป

2. อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยอาการแห่งขโมย

3. กาเม สุมิจฉาจารา เวรมณี เว้นจากประพฤติผิดในกาม

4. มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากพูดเท็จ

5. สุราเมรัยมัชชปมาทัญฐานา เวรมณี เว้นจากดื่มน้ำเมา คือ สุราเมรัย อันเป็นเหตุที่ตั้งแห่ง

ความประมาท ๆ

ศีล 5 ประการนี้ คฤหัสถ์ควรรักษาเป็นนิตย์ ๆ

- ศีล 5 เป็นนิจศีล เป็นข้อห้ามสำหรับชาวบ้านสามัญทั่ว ๆ ไป เพื่อให้ชุมชนและสังคมมนุษย์มีความสงบสุข เริ่มจากไม่เบียดเบียนกัน ล่วงละเมิดในทรัพย์ของผู้อื่น ผิดลูกเขาเมียใคร ไม่รักษาคำพูดในคนหมู่มาก และละเว้นการดื่มเครื่องดองของเมาอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ๆ

มิจฉาณิชา

คือการค้าขายไม่ชอบธรรม 5 อย่าง

1. ค้าขายเครื่องประหาร
2. ค้าขายมนุษย์
3. ค้าขายสัตว์เป็น สำหรับฆ่าเพื่อเป็นอาหาร
4. ค้าขายน้ำเมา
5. ค้าขายยาพิษ

การค้าขาย 5 อย่างนี้ เป็นข้อห้ามอุบาสกไม่ให้ประกอบ ๔

- การค้าขายอาวุธเพื่อเอาไปฆ่าฟันกัน ค้าขายมนุษย์ด้วยกัน ค้าขายสัตว์เป็นเช่น โค กระบือ สำหรับฆ่าเพื่อเป็นอาหาร เว้นแต่มีเลี้ยงไว้ช่วยทำไร่ ไถนา ค้าขายสุรายาเมา 5 อย่าง พุทธศาสนิกชนที่ถือเคร่งในศีล 5 ข้อ ไม่ควรทำอย่างยิ่ง ๔

สมบัติของอุบาสก 5 ประการ

1. ประกอบด้วยศรัทธา
2. มีศีลบริสุทธิ์
3. ไม่ถือมงคลตื่นข่าว คือ เชื่อกกรรมไม่เชื่อมงคล
4. ไม่แสวงหาเขตบุญนอกพุทธศาสนา

อุบาสกพึงตั้งอยู่ในสมบัติ 5 ประการ และเว้น **วิบัติ 5 ประการ** ซึ่งวิบัติจากสมบัตินั้น ๔

- อุบาสกอุบาสิกา ควรเป็นผู้มีศรัทธา เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เช่นบาปบุญคุณโทษ ถือศีล 5 ศีล 8 ในวันธรรมและวันอุโบสถ ตามสมควรเท่าที่ตนจะรักษาได้เพื่อรักษากาย วาจา ใจให้เรียบร้อย เชื่อแต่กรรมดีกรรมชั่ว ไม่เชื่อมงคลตื่นข่าว ทำบุญในร่มเงาพุทธศาสนาเท่านั้น ๔

ฉักกะ คือ หมวด 6

ทิส 6	1. ปุรัตถิมทิส คือ	ทิสเบื้องหน้า	มารดาบิดา
	2. ทักขินทิส คือ	ทิสเบื้องขวา	อาจารย์
	3. ปัจฉิมทิส คือ	ทิสเบื้องหลัง	บุตรภรรยา
	4. อุตตรทิส คือ	ทิสเบื้องซ้าย	มิตร
	5. เภฏฐิมทิส คือ	ทิสเบื้องต่ำ	ป่าว
	6. อุปริมทิส คือ	ทิสเบื้องบน	สมณพราหมณ์

ข้อควรจำ : (1) ทิสเบื้องหน้า ได้แก่ มารดา บิดา เพราะท่านได้แนะนำสั่งสอนอุปการะเลี้ยงดูบุตรมาก่อนใครอื่นและเป็นครูคนแรกของบุตรด้วย

- (2) **ทิศเบื้องขวา** ได้แก่ **ครูอาจารย์** เพราะท่านได้แนะนำสั่งสอนศิลปวิทยาการ อันชื่อว่าความรู้ให้แก่ศิษย์ เสมือนเป็นแขนขวามารดาบิดาตน
- (3) **ทิศเบื้องหลัง** ได้แก่ **บุตรภรรยา** เพราะบุตรภรรยาที่หลัง สมควรจะได้รับ ความคุ้มครองป้องกันให้ปลอดภัยอยู่ในบ้านเรือนตน
- (4) **ทิศเบื้องซ้าย** ได้แก่ **มิตรสหาย** เพราะเป็นคนใกล้ชิดรู้จักใจตน ประดุจเป็น แขนซ้ายในการให้ข้อปรึกษาและช่วยธุระบางอย่างแก่ตนได้
- (5) **ทิศเบื้องต่ำ** ได้แก่ **บ่าวคนใช้** เพราะเป็นคนต่ำกว่าต้องมารับใช้ภายในบ้าน เรือนตน ยามดีใช้พอยามไข้ต้องรักษา สงเคราะห์เขาตามสมควร
- (6) **ทิศเบื้องบน** ได้แก่ **สมณพราหมณ์** เพราะนักบวชหรือผู้ทรงศีล เป็นที่ เคารพสักการะของคฤหัสถ์ทั่วไป มีฐานะที่ตนเป็นคฤหัสถ์สมควรยกย่องจึงจัดไว้สูงกว่า ใคร ๆ เขา ๆ

1. ปุรัตถิมทิศ คือ ทิศเบื้องหน้า มารดาบิดา บุตรพึงบำรุงด้วยสถาน 5

- ท่านได้เลี้ยงมาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ
- ทำกิจของท่าน
- ดำรงวงศ์สกุล
- ประพฤติตนให้เป็นคนควรรับทรัพย์มรดก
- เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน ฯ

มารดาบิดาได้รับบำรุงจนนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์ด้วยสถาน 5

- ห้ามมิให้ทำความชั่ว
- ให้ตั้งอยู่ในความดี
- ให้ศึกษาศิลปวิทยา
- หาภรรยาที่สมควรให้
- มอบสมบัติให้ในสมัย ฯ

2. ทักขินทิศ คือ ทิศเบื้องขวา อาจารย์ ศิษย์พึงบำรุงด้วยสถาน 5

- ด้วยลูกขี้นยีนรับ
- ด้วยเข้าไปนยีนคอยรับใช้
- ด้วยเชื้อฟุ้ง
- ด้วยอุปัฏฐาก
- ด้วยเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ ฯ

อาจารย์ได้รับบำรุง จนนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยสถาน 5

- แนะนำดี
- ให้เรียนดี
- บอกศิลปะให้สิ้นเชิง ไม่ปิดบังอำพราง
- ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง
- ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย (จะไปทางทิศไหนก็ไม่อดอยาก)

3. ปัจฉิมทิศ คือ ทิศเบื้องหลัง ภรรยา สามีพึงบำรุงด้วยสถาน 5

- ด้วยยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา
- ด้วยไม่ดูหมิ่น

- ด้วยไม่ประพฤติล่วงใจ
- ด้วยมอบความเป็นใหญ่ให้
- ด้วยให้เครื่องแต่งตัว

ภรรยาได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยสถาน 5

- จัดการงานดี
- สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามีดี
- ไม่ประพฤติล่วงใจสามี
- รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ไว้
- ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง ฯ

4. อุตตรทิส คือ ทิศเบื้องซ้าย มิตร กุลบุตรพึงสงเคราะห์ด้วยสถาน 5

- ด้วยให้ปัน
- ด้วยเจรจาถ้อยคำไพเราะ
- ด้วยประพฤติประโยชน์
- ด้วยความเป็นผู้มีตนเสมอ
- ด้วยไม่แก่งกล่าวให้คลาดจากความเป็นจริง ฯ

มิตรได้รับบำรุงฉะนี้ ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยสถาน 5

- รักษามิตรผู้ประมาทแล้ว
- รักษาทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว
- เมื่อมีภัย เอาเป็นที่พึ่งพำนักได้
- ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ
- นับถือตลอดถึงวงศ์ของมิตร ฯ

5. เภฏฐิมทิส คือ ทิศเบื้องต่ำ บ่าว นายพึงบำรุงด้วยสถาน 5

- ด้วยจัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง
- ด้วยให้อาหารและรางวัล
- ด้วยรักษาพยาบาลในเวลาเจ็บไข้
- ด้วยแจกของมีรสแปลกประหลาดให้กิน
- ด้วยปล่อยยในสมัย

บ่าวได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์นายด้วยสถาน 5

- ลุกขึ้นทำการงานก่อนนาย
- เลิกการทำงานทีหลังนาย
- ถือเอาแต่ของที่นายให้
- ทำการงานให้ดีขึ้น
- นำคุณของนายไปสรรเสริญในที่นั้น ฯ

6. อุปริมทิส คือ ทิศเบื้องบน สมณพราหมณ์ กุลบุตรพึงบำรุงด้วยสถาน 5

- ด้วยกายกรรม คือ ทำอะไร ๆ ประกอบด้วยเมตตา
- ด้วยจิตรกรรม คือ พุดอะไร ๆ ประกอบด้วยเมตตา
- ด้วยมโนกรรม คือ คิดอะไร ๆ ประกอบด้วยเมตตา
- ด้วยความเป็นผู้ไม่ปิดประตู คือ มิได้ห้ามเข้าบ้านเรือน
- ด้วยให้อามิสทาน ฯ

สมณพราหมณ์ได้บำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยสถาน 6

- ห้ามมิให้กระทำความชั่ว
- อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม
- ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง
- ให้ตั้งอยู่ในความดี
- ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยได้ฟัง
- บอกทางสวรรค์ให้ ๆ

อบายมุข คือ เหตุเครื่องฉิบหาย 6

1. ตีมน้ำเมา
2. เทียวกลางคืน
3. เทียวดูการเล่น
4. เล่นการพนัน
5. คบคนชั่วเป็นมิตร
6. เกียจคร้านทำการงาน

คำว่า “**อบายมุข**” แยกเป็น 2 คำ คือ **อบาย** แปลว่า ความเสื่อม ความฉิบหาย ความพินาศ คำว่า “**มุข**” แปลว่า ช่อง ทาง หน้า รวมกัน เป็น **อบายมุข** จึงได้แก่ ทางแห่งความฉิบหาย เพราะ

- (1) **ตีมน้ำเมา** เป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เสียวทรัพย์ เสียวสุขภาพ
- (2) **เทียวกลางคืน** เป็นการเสี่ยงอันตราย เพราะยามค่ำคืน มีมิจฉาชีพหากินในการตัดช่องย่องเบา
- (3) **เทียวดูการเล่น** เป็นการใช้เวลาเสียเปล่า
- (4) **เล่นการพนัน** เป็นทางให้เสียวทรัพย์โดยใช่เหตุ
- (5) **คบคนชั่วเป็นมิตร** เป็นแนวทางคบคนเช่นไรมักจะเป็นคนเช่นนั้น
- (6) **เกียจคร้านทำการงาน** เป็นคนสิ้นหลังยาว ชอบเอื่อยโน่นอ้านี้ ใช้เวลาให้เสียเปล่า หาประโยชน์มิได้เลย ๆ

1. ตีมน้ำเมา มีโทษ 6

- เสียวทรัพย์
- เกิดโรค
- ไม่รู้จักอาย
- ก่อการทะเลาะวิวาท
- ต้องตีเตียน
- ทอนกำลังปัญญา

น้ำเมา นอกจากไม่มีคุณประโยชน์ต่อร่างกายแล้ว ยังทำให้สิ้นเปลืองเงินทอง พอเมามากจะโต้เถียงทะเลาะวิวาทกัน ตีกันไปนาน ๆ มักจะมีสุขภาพร่างกายทรุดโทรมอมโรคเพื่อนบ้านตีเตียน เวลาเมามากจะแสดงอาการแปลก ๆ ออกมาหมดยางอาย แกรมยังบั่นทอนสติปัญญา จะเห็นเสมอ ๆ ว่า คนที่หัวดีมีปัญญาติดสุราจะมีสมองวิปริตผิดคนดีทั่ว ๆ ไป ๆ

2. เทียวกลางคืน มีโทษ 6

- ชื่อว่ายอมไม่รักษาตัว
- ชื่อว่ายอมไม่รักษาทรัพย์สมบัติ
- มักถูกใส่ความ
- ชื่อว่ายอมไม่รักลูกเมีย
- เป็นที่ระแวงของคนทั้งหลาย
- ได้รับความลำบากมาก

เที่ยวกลางคืน นอกจากใช้เวลาไม่มีสาระแล้ว ยังเชื่อว่าไม่รักตัวเอง ไม่รักลูกเมียที่คอยอยู่ทางบ้าน ใช้ทรัพย์สินในทางที่ผิด ชาวบ้านย่อมระแวงเพราะมักจะกลับบ้านดึกตื่นในเวลาวิกาล ถ้ามีใจกรรมมักจะถูกใส่ความเฟ่งเล้ง ถ้าเป็นจริงก็จะประสบชะตากรรมทำความลำบากให้แก่ตนเอง ๕

3. เที่ยวดูการเล่น มีโทษตามวัตถุที่ไปดู 6

- จำที่ไหนไปที่นั่น
- ขับร้องที่ไหนไปที่นั่น
- ดัดสีตีเป่าที่ไหนไปที่นั่น
- เสภาที่ไหนไปที่นั่น
- เพลงที่ไหนไปที่นั่น
- เกิดเหิงที่ไหนไปที่นั่น

- **เที่ยวดูการเล่น** นอกจากไร้สาระแล้ว ยังทำให้ตนเกิดโทษตามวัตถุที่ไปดู เช่น จำ ขับร้อง ดัดสีตีเป่า เสภา เพลง และเกิดเหิง อันหาประโยชน์มิได้เลยเว้นแต่จะเป็นบางครั้งบางโอกาสที่ตนมีส่วนร่วมในชุมชนหรือสังคมนั้น ๆ ๕

4. เล่นการพนัน มีโทษ 6

- เมื่อชนะย่อมก่อเวร
- เมื่อแพ้ย่อมเสียดายทรัพย์สินที่เสียไป
- ทรัพย์สินย่อมฉิบหาย
- ไม่มีใครเชื่อถือถ้อยคำ
- เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อน
- ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย

- **เล่นการพนัน** เป็นการพนันขั้นต่อ มีคนได้มีคนเสีย พอชนะย่อมถูกเพื่อนผู้เสียเกิดเสียดายทรัพย์สิน จะเลิกไม่ได้ต้องขอแก้ตัวถ้าไม่ให้แก้ตัว อาจจะถูกเพื่อนมีเรื่องทำหาย ทรัพย์สินเป็นของหายากย่อมหมดไปที่ละน้อย ๆ จนหมดตัว พอหยิบยืมเพื่อนมักจะพูดจาโกหก ไม่รักษาสัจจะ เพื่อนฝูงมักดูหมิ่น นักเล่นนักพนันย่อมไม่มีใครอยากแต่งงานด้วย เพราะไม่เคยมีใครร่ำรวยตั้งตัวได้เพราะเล่นการพนันเป็นอาชีพ ๕

5. คบคนชั่วเป็นมิตร มีโทษตามบุคคลที่คบ 6

- นำให้เป็นนักเลงการพนัน
- นำให้เป็นนักเลงเจ้าชู้
- นำให้เป็นนักเลงเหล้า
- นำให้เป็นคนหลงเขาด้วยของปลอม
- นำให้เป็นคนหัวไม้

- **คบคนชั่ว** ตัวเองมักจะมีนิสัยสันดานโน้มถ่วงไปทางเพื่อนที่ตนคบ ถ้าคบนักเลงพนัน นักเลงผู้หญิง นักเลงเหล้า นักค้าของปลอม คนหลอกหลวงเขาหรือคนหัวไม้ ตนก็จะเป็นไปเช่นเพื่อนที่คบ เพราะชักชวนกันกระทำในทางผิดศีลธรรม หาสาระแก่ตนและครอบครัวตลอดจนวงศ์สกุลมิได้เลย ๕

6. เกียจคร้านทำการงาน มีโทษ 6

- มักให้อ้างว่า หนาวนัก แล้วไม่ทำงาน
- มักให้อ้างว่า ร้อนนัก แล้วไม่ทำงาน
- มักให้อ้างว่า เวลาเย็นแล้ว แล้วไม่ทำงาน
- มักให้อ้างว่า ยังเข้าอยู่ แล้วไม่ทำงาน
- มักให้อ้างว่า หิวนัก แล้วไม่ทำงาน
- มักให้อ้างว่า กระจายนัก แล้วไม่ทำงาน

ผู้หวังความเจริญด้วยโภคทรัพย์ ฟังเวณเหตุเครื่องฉิบหาย 6 ประการนี้เสีย ฯ

- **คนเกียจคร้าน** มักจะมีข้ออ้างต่าง ๆ นานาเพื่อจะเป็นข้อผิดผ่อน หลีกเลี้ยงในการทำ การงาน เช่น หนาวนัก ร้อนนัก เวลาเย็นแล้ว ยังเข้าอยู่ หิวนักและกระจายนัก แล้วไม่ทำ การงาน ซึ่งอาจจะเป็นงานของตนเอง หรือนงานของผู้อื่นที่มอบหมายให้ตนทำแลกกับเงิน ตอบแทน ถ้ายกข้ออ้างอย่างนั้นอย่างนั้นแล้วไม่ทำงาน จะได้เงินทองที่ไหนมาจับจ่ายใช้สอย ประจำวันประจำเดือนสำหรับตนเอง หรือสำหรับครอบครัว (หากมี) ที่ตนต้องรับผิดชอบ

คนที่หวังหาเลี้ยงชีพเพื่อแลกกับรายได้มาจุนเจือตนและครอบครัว ฟังเวณข้ออ้างดัง กล่าวเสีย เพราะเป็นต้นเหตุแห่งความฉิบหาย ไม่มีทางจะตั้งตัวอยู่ในสังคมปัจจุบันนี้ได้ ฯ

พระคาถาชินบัญชร

เพื่อให้เกิดอานุภาพยิ่งขึ้นก่อนเจริญภาวนาชินบัญชรตั้งนะโม 3 จบก่อน แล้วระลึกถึงบูชาสมเด็จพระ พุทธมาจารย์ (โต พรหมรังสี)

ปุตตะกาโมละเภปุตตั้ง	ธนะกาโมละเภธนะ
อัติถิกาเยกายะญายะ	เทวานังปิยะตังสุตตะวา
อิติปิโสภะคะวา	ยะมาะราชาโน
มรณังสุขัง	อะระหังสุขะโต
	นะโมพุทธาเย

1. ชะยาสะนากะตา พุทธา เซตตะวา มารัง สะวา หนะนัง จะตุสัจจาสะภัง ระสัง เย ปิ วิงสุ นะราสะภา
2. ตัณ्हังกะราทะโย พุทธา อัฏฐะวีสะติ นายะกา สัพเพ ปะติฎฐิตา มัยหัง มัตถะเก เต มุนิสสะรา
3. สีเส ปะติฎฐิตโต มัยหัง พุทธโธ อัมโม ทะวิโล จะเน สังโฆ ปะติฎฐิตโต มัยหัง อุ เร สัพพะคุณากะโร

4. หะทะเย เม อะนุรุทโธ สารีปุตโต จะ ทักขิณเณ โภณฑัญญโณ ปิฎฐิภาคัสสมิง โมคคัลลานโณ จะวามะเก
5. ทักขิณเณ สะวะเน มัยหัง อาสุง อานันทะ ราหุโล กัสสะโป จะ มะหاناโม อูภาสุง วามโสตะเก
6. เกสะโต ปิฎฐิภาคัสสมิง สุริโย วะ ปะกังกะโร นิสินโน สิริสัมปันโน โสภิตो มุนิปุงคะโว
7. กุมาระกัสสะโป เถโร มะหะสี จิตตะวาตะโก โส มัยหัง วะทะเน นิจัจัง ปะติฎฐาสี คุณากะโร
8. ปุณโณ อังคฺคฺลิมาโลจะ อูปาสิ นันทะสีวะลีเถรา ปัญจะอิมะชาตา นะลาเถว ทิลกะมา มะมะ
9. เสสาสึติ มะหาเถรา วิชิตา ชินะสาวะกา เอเตสึติ มะหาเถรา ชิตะวันโต ชินะระสาชะลันตา สีละเตเชนะ อังคะมังคะสุ สันฐิตา
10. รัตตะนัง ปุระโต อาสิ ทักขิณเณ เมตตะสุตตะกัง รัชคคัง ปัจฉะโต อาสิ วาเม อังคฺคฺลิมาละกัง
11. ชันธะโมระปะริตตัญจะ อาฏานาฎิยะ สุตตะกัง อากาเส ฉะทะนัง อาสิ เสสา ปาการะสันฐิตา
12. ชินา นานา วะระสังยุตตา สัตตปปากาละลังกะตา วาตะปิตตาทิสัญชาตา พาหิรัชฌัตตูปัททะวา
13. อะเสสา วินะยัง ยันตุ อะนันตะชินะเตชะสา วะสะโต เม สะกัจเจนะ สะทาสัมพุททะปัญชะเร
14. ชินะปัญชะระมัชฌัมหิ วิหะรันตัง มะหิตะเลสะทา ปาเลนตุ มัง สัพเพ เต มะหาปูลิสสา สะภา
15. อิจเจวะมันโต สุกฺคโต สุรักโข ชินานุภาเวนะ ชิตูปัททะโว อัมมานุภาเวนะ ชิราริสังโฆ สังฆานุภาเวนะ ชิตันตะราโย สัทธัมมานุภาวะपालิตो จะรามิชินะปัญชะเรติ

คำถวายข้าวพระพุทธ

อิมัง สุปะพัญญะนะสัมปันนัง สาลินัง โอบะนัง อุทะกัง วะรัง พุทฺธัสสะ ปุเชมิ
ข้าพเจ้าขอบูชาข้าวสาลี (ข้าวที่หุงจากเมล็ด) พร้อมทั้งแกงและกับ และน้ำอันประเสริฐนี้ แต่พระพุทธเจ้าฯ

คำลาข้าวพระพุทธ

เสสัง มังคะลา ยาจามิ

ข้าพเจ้าขอรับเอาส่วนที่เหลืออันเป็นมงคลนี้ไป

คำถวายเครื่องสังเวทพระภูมิ

นะโม เม พระภูมิเทวานัง ฐปะทีปะ จะ ปุปผัง สักการะวันทะนัง สุปะพะยัญชนะนะ
สัมปันนัง โภชะนानัง สาลีนัง สะปะริวารัง อุทะกังวะรัง อาคัจฉันตุ ปะริภุญชันตุ สัพพะทา
หิตายะ สุขายะ สันติเทวา มะหิทธิกา เตปิ อัมहे อะนุรักขันตุ อาโรคะเยนะ สุขะนะ จะ

คำถวายผ้ากฐิน

อิมัง ภันเต สะปะริวารัง กะฐินะทุสสัง สังฆัสสะ โอิโณชะยามะ สาธุโน ภันเต สัง
โฆ อิมัง สะปะริวารัง กะฐินะทุสสัง ปะฏิคคัณหาตุ ปะฏิคคะเหตewa จะ อิมินา ทุสเสนะ กะ
ฐินัง อัตถะระตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอถวาย ผ้ากฐินกับทั้งบริวารนี้แก่สงฆ์ ขอสงฆ์จงรับผ้ากฐินกับ
ทั้งบริวารนี้ของข้าพเจ้าทั้งหลายรับแล้วจงกราบด้วยผ้านี้เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้น
กาลนานเทอญ

คำถวายผ้าป่า

เอตานิ มะยัง ภันเต จีวะราณี ภิกขุสังฆัสสะ โอิโณชะยามะ สาธุ โน ภันเต ภิกขุสัง
โฆ เอตานิ จีวะราณี ปะฏิคคัณหาตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายจีวรเหล่านั้นเพื่อประโยชน์และความสุข แก่
ข้าพเจ้าทั้งหลายสิ้นกาลนานเทอญ

คำถวายเทียนพรรษา

อิมัง ภันเต พุทธะปุชายะ วัสสะคะตัง ปะทีปัง สังฆัสสะ โอิโณชะยามะ สาธุ โน ภัน
เต อิมังวัสสะคะตัง ปะทีปัง ปะฏิคคัณหาตุ อัมหากัญจะ มาตาปีตุ อาทีนัญจะ เปตานัง สัพ
เพสัณญะ เทวะตานัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายซึ่งเทียนประจำพรรษาเล่มนี้ เพื่อเป็นพุทธ
บูชาแด่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับซึ่งเทียนประจำพรรษาเล่มนี้ เพื่อประโยชน์เพื่อความความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้ง
หลายด้วย แก่มารดาบิดา ญาติสายโลหิตมิตรสหายที่ล่วงลับไปแล้ว ยังปรโลกด้วย กับเทพยดาทั้งหลายทั้ง
ปวงสิ้นกาลนานเทอญ

คำถวายสลากภัต

อิมาณี มะยัง ภันเต สลากาณี สะปะริวารานี อึธะ อาเนตตะวา ฐะปะตานี ภิกขุสังฆัสสะ
สะ นียยาเทมะ สาธุ โน ภันเต ภิกขุสังโฆ อิมาณี สลากาณี สะปะริวารานี ปะฏิคคัณหาตุ
อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ

ข้าแต่พระภิกษุสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายสลากภัต กับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้
ซึ่งนำมาตั้งไว้ ณ ที่นี้แด่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับสลากภัตกับทั้งบริวารเหล่านี้ เพื่อประโยชน์
และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ

คำถวายสังฆทาน

อิมาณี มะยัง ภันเต ภัตตานี สะปะริวารานี ภิกขุสังฆัสสะ โอิโณชะยามะ สาธุ โน
ภันเต ภิกขุสังโฆ อิมาณี ภัตตานี สะปะริวารานี ปะฏิคคัณหาตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตา
ยะ สุขายะ

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายภัตตอาหาร กับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ แต่
พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับภัตตอาหาร กับทั้งบริวารทั้งหลายสิ้นกาลนานเทอญ

คำถวายทานสามัญ

อิมัง เม ทานัง มาตาปิตุอาทีนัง สังวัตตะตุ มัยหัง มาตาปิตาทะโย ญาตะกา อิมัสสะ
ทานัสสะ ปัตติง ละภันตุ มะมะ เจตะสา

ขอให้ทานของข้าพเจ้านี้ จงสำเร็จแก่ญาติมิตรสหายทั้งหลาย มีบิดามารดาเป็นต้น ขอญาติทั้ง
หลายมีมารดาบิดาเป็นต้น จงได้รับส่วนบุญแห่งทานนี้ ตามความตั้งใจของข้าพเจ้าเถิด

คำถวายสังฆทานอุทิศผู้ตาย

อิมาณี มะยัง ภันเต ภัตตานี สะปะริวารานี ภิกขุสังฆัสสะ โอิโณชะยามะ สาธุ โน
ภันเต ภิกขุสังโฆ อิมาณี สะปะริวารานี ปะฏิคคัณหาตุ อัมหากัญเจะวะ มาตาปิตุ อาทีนัญเจะ
ญาตะกานัง หิตายะ สุขายะ

ข้าแต่พระภิกษุสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายภัตตอาหาร กับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้แต่
พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับภัตตอาหาร กับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ เพื่อประโยชน์และความสุขแก่
ข้าพเจ้าทั้งหลาย แก่ญาติทั้งหลาย มีบิดามารดาเป็นต้นด้วย (ทีละโลกนี้ไป) ตลอดกาลนานเทอญ

กรวดน้ำ

อิมินา ปุณฺณกะมฺเมนะ ด้วยเดชะผลบุญแห่งข้าได้สร้าง และสวดยอดพระกัณฑ์ไตรปิฎกนี้ ขอให้ไปค้าชูชูดหนุนบิดามารดา ผู้มีพระคุณ และญาติกา ครูอุปัชฌาย์ อาจารย์ และเจ้ากรรมนายเวร พระมหากษัตริย์ และมิตรรักสนิหิ เพื่อนสหายสัตว์น้อยใหญ่ พระภูมิเจ้าที่ เจ้ากรุงพาลี นางพระธรณี นางพระคงคา พระยายมราช นายนิริยะบาล ทั้งทั่วจัตุโลกะบาล สิริพุทธอำมาตย์ ชั้นจาตุมะหาราชิกา เบื้องบน จนถึงที่สุดพรหมมา เบื้องต่ำขึ้นมาจนถึงมนุษย์โลก โดยรอบสุดขอบจักรวาล อนันตะจักรวาล คุณพระศรีรัตนตรัยและเทพดาทั้งหลาย ตลอดจนอินทร์ พรหม ยมยักษ์ คนธรรพ์ นาคา ท่านทั้งหลายที่ ต้องทุกข์ ขอให้พ้นจากทุกข์ ท่านทั้งหลายที่ได้สุข ขอให้ได้สุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป ด้วยเดชะผลแห่งข้าอุทิศให้ไปนี้ จงเป็นอนุปนิสัยปัจจัยแก่พระนิพพานในปัจจุบันแลอนาคตกาลเบื้องหน้าโน้นเทอญ ฯ

บทแผ่ส่วนกุศล

อิหัง เม มาตาปิตุนัง โหตุ สุขิตา โหนตุ มาตาปิเตโร : ขอส่วนบุญนี้ จงสำเร็จแก่ มารดาบิดาของข้าพเจ้า ขอให้มารดาบิดาของข้าพเจ้า มีความสุข

อิหัง เม ญาติเทกาณัง โหตุ สุขิตา โหนตุ ญาติเทกา : ขอส่วนบุญนี้ จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้า ขอให้ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้า มีความสุข

อิหัง เม ครูปัชฌายาจริยานัง โหตุ สุขิตา โหนตุ ครูปัชฌายาจริยา : ขอส่วนบุญนี้ จงสำเร็จแก่ครูอุปัชฌาย์ อาจารย์ของข้าพเจ้า ขอให้ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ของข้าพเจ้า มีความสุข

อิหัง สัพพะเทวะตานัง โหตุ สุขิตา โหนตุ สัพเพเทวา : ขอส่วนบุญนี้ จงสำเร็จแก่ เทวดาทั้งหลายทั้งปวง ขอให้เทวดาทั้งหลายทั้งปวง มีความสุข

อิหัง สัพพะเปตานัง โหตุ สุขิตา โหนตุ สัพเพเปตา : ขอส่วนบุญนี้ จงสำเร็จแก่เปรตทั้งหลายทั้งปวง ขอให้เปรตทั้งหลายทั้งปวง มีความสุข

อิหัง สัพพะเวรีนัง โหตุ สุขิตา โหนตุ สัพเพเวร : ขอส่วนบุญนี้ จงสำเร็จแก่เจ้ากรรมนายเวรทั้งหลายทั้งปวง ขอให้เจ้ากรรมนายเวรทั้งหลายทั้งปวง มีความสุข

อิหัง สัพพะสัตว์ตานัง โหตุ สุขิตา โหนตุ สัพเพสัตว์ : ขอส่วนบุญนี้ จงสำเร็จแก่สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ขอให้สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง มีความสุข